

Vi ser tilbake

Vi ser tilbake

FORSIDEN

Gårdsredskap fra en svunnen tid med Skoger gamle kirke og dens omgivelser som kulisser står som en ramme om innholdet i dette skriftet. Gårdsredskap var noe av det første Skoger Historielag engasjerte seg i for 5 år siden – og resultatet har blitt samlingene på Borge. Kirken er Skogerbygdas fremste kulturminne – og på flere måter en samlende faktor når det gjelder Skogers historie.

BILDET ER TATT AV JORONN SAGEN.

Dette kan du lese om

Skoger Historielags første fem år	5
Boplasser på Konnerud, Svingen og Åserudkroken	8
Christian Knudsen – klokke-makeren fra Skoger	13
Grisehistorie fra virkeligheten	16
Husets ansikt forteller historie	17
Skogers siste hjulmaker	23
Da eidsskogingene kom til Åserudkroken	25
Nordby gård – og aktivitetene på Åskollen	32
Konnerudgruvene – kulturhistorie det tørkes støv av	34
Laksefisket og kara på Glassverket	42
«Sigga» om litt av hvert fra Konnerud	49
Da blakken ble lurt på bytur	51
Potetpresten i Skogerbygda	52
Konnerud for 70 år siden – og i dag	59
Fra samlingene på Borge – Snekketriøren	60
– Grisen måtte slaktes på økende måne	62
Hestevandring og hakkelsmaskin	64
Kongelig skapdør på Konnerud?	66
Liersund – ferjested for skogerbøringer	68
Bondegutten fra Skoger som ble orgelbygger	70
Graut-Edvart – en kraftkar	75
Vanninga i Konnerudbakken for 70 år siden	76
Skogers største gårder i 1888	76

Dette skriftet er gitt ut av Skoger Historielag. Ansvarlig redaksjonskomitè har vært Ole Kr. Mortensen, redaktør – Markus Johnsrud, Olaf Rustand og Jo. Sellæg.

Ansvarlig utgiver: Skoger Historielag
 Opplag: 2.000
 Utgitt: Oktober 1980
 Fotosats: Sportsforlaget a/s
 Trykk: Trykk-service A.s
 Teknisk lay out/ombrekking: Steinar Sveen

Skoger Historielags første fem år

Fem år har gått siden Skoger Historielag så dagens lys. Første etappen er tilbaketrukket – og man har valgt å stanse opp og ta et raskt blikk tilbake. Denne boken forteller hva historielagets valgte tillitsmenn har drevet med – og legger fram noen av resultatene. Med den inneholder også stoff og reportasjer omkring kjente skogerbøringer – historier fra bygdelaget – og ellers ting som dagens generasjon kan ha interesse av å få mer detaljerte kunnskaper om. Skoger Historielag ser det som sin oppgave å sikre for etterleken de kulturhistoriske minnesmerker som kan oppspores i det som i sin tid var Skoger kommune. Dette er vårt naturlige arbeidsområde. I denne boka har vi omtale av noen av de områdene vi har gått løs på. Men det er fortsatt masse arbeid igjen før man kan sies å være ved veis ende – om man noengang kommer dit.

Spesiell i den sammenheng er gruvene på Konnerud. Gårdsredskapene har fått sin samling på Borge i Skoger – industrien vil sannsynligvis få sin samling på Nordby gård – og for gruvene på Konnerud er det naturlig å etablere en samling på Konnerud. Vi vet at DETTE er i tråd med intensjonene til ildsjelene i det registreringsarbeidet som pågår i gruvene. Vårt håp er at det må lykkes.

Alt arbeidet med denne boken er utført uten noen form for godtgjørelse til de som står bak. Kun trykking er oppført som utgifter i regnskapet. Skoger Sparebank får en spesiell takk for garantiene de har gitt om at boka ikke skal bli til utgift for historielaget. Kulturstyret i Drammen takkes for sitt bidrag på 3.000 kroner. Forøvrig en kollektiv takk til samtlige som har ydet bidrag – med håp om at Skoger Historielag årlig kan komme med en temabok/årbok om de mange interessante feltene man arbeider innenfor.

Markus Johnsrud

Ole Kr. Mortensen

Formann i
Skoger Historielag

redaktør av jub.boken

Skoger Historielag - de første fem år

Endel historielagsinteresserte personer sammenkalte til et orienterende møte i Sanitetsforeningens hus i Skoger den 11. april 1975. Her ble det nedsatt flg. arbeidsutvalg til å forhåndsbearbeide dannelsen av et historielag i Skoger: Markus Johnsrud, Hans Steen, Odd Steen, Kristoffer Halden og Ole-Karl Prøis. Det ble så innkalt til et konstituerende møte på Skogvang den 29. april 1975. Det møtte fram ialt 29 interesserte og som spesielt innbudte kom Ragnar Holmen og Eldar Steen fra Eiker Historielag, Nils Sunne fra Sande Histotielag samt Jo Sellæg fra Buskerud avd. av Foreningen til Norske fortidsminnesmerkers bevaring. Møtet vedtok enstemmig å danne et historielag som skulle dekke det tidligere Skoger herred, d.v.s. Skoger, Konnerud og Strømsgodset sogn. Arbeidsutvalget la fram et forslag til lover som ble vedtatt med noen mindre endringer. Dermed var SKOGER HISTORIELAG et faktum. Det tegnet seg allerede ved starten 25 medlemmer, – et tall som senere jevnt og sikkert har øket til ca. 150 stk. idag. Lagets første styre ble: Markus Johnsrud, formann, Henry Mathiesen,

nestformann, Nora Unelsrød, styremedlem, Kristoffer Halden, kasserer, og Olaf Rustand, sekretær.

I begynnelsen av 1979 ble det av interesserte i området Tangen/Åskollen slått til lyd for et historielag der nede. Skoger Historielag fikk en henvendelse med spørsmål om formannen ville delta i et møte som et arbeidsutvalg skulle ha. På et senere møte, som Skoger Historielag var innbudt til, ble det med stort flertall vedtatt at et utvalg bestående av medlemmer fra begge lag skulle utarbeide et forslag til en midlertidig overenskomst som bl.a. skulle bygge på direkte medlemskap i Skoger Historielag. Saken ble så forelagt årsmøtet i Skoger Historielag 22. april 1979. Her ble det vedtatt at Tangen/Åskollen Historielag midlertidig skal bestå som en avdeling under Skoger Historielag med en observatør i hovedstyret. Som sådan fungerer for tiden Ellis Olsen. Den fremtidige endelige ordning av forholdet skal tas opp etter 2 år, d.v.s. på årsmøtet i Skoger Historielag våren 1981.

Den største sak laget har arbeidet med i denne periode er registrering og

Styret i startåret. Fra venstre sekretær Olaf Rustand, styremedlem Nora Unelsrød, formann Markus Johnsrud og nestformann Henry Mathiesen. Foto: Joronn Sagen

innsamling av gammel gårdsredskap. Selve registreringen i marken ble vesentlig utført av Hans Steen i Skoger, som gjennomførte hele 90 husbesøk, Henry Stubberud på Konnerud og Thomas Bjerknes i Strømsgodset. Etter hvert ble det nødvendig å skaffe et oppbevaringssted for redskapene og i 1977 kom man til enighet med Oddvar Borge Johansen på «Mellom-Borge» i Skoger om leie av et rom i fjøset der. Etter et omfattende ominnredningsarbeide, som i alt vesentlig ble utført på dugnad av lagsmedlemmer, kunne så innsamlingen begynne og redskapene registreres og merkes. I 1978 kunne så samlingene åpnes og fra styrets beretning sakser vi følgende fra begivenheten:

«Etter flere års arbeide kunne vi lørdag den 17. juni 1978 åpne *Skoger Bygdesamlinger* med en enkel tilstelning på Mellom-Borge. Det mer

offisielle besto av åpningstale av formannen Markus Johnsrud, sang av Skoger Sangforening, og diktlesning av Inger Hylseth. Fylkeskonservator Geir Helgen overrakte fru Gunvor Strøm Sundland en vakker premie, oppsatt av firma Stampe og Hals i Drammen, for samlingenes mest særegne redskap, nemlig ei sleperive av tre.

Etter dette, og da bevertning var inntatt, kunne samlingene tas nærmere i øyesyn av de vel 100 som hadde innfunnet seg i det fine sommerværet.» Laget har senere kunnet glede seg over stor interesse for samlingene og det er å håpe at de vil vise seg virkelig å bety noe for kommende slekter.

Av andre saker som bør nevnes er verving og bevaring av noen av de minner som fremdeles finnes etter grubedriften på Konnerud. Et utvalg med Nils Otto Larsen som formann er i

arbeide med dette. Likeså er et utvalg med Kristoffer Halden som formann igang med å samle opplysninger om gamle boplasser. Her foreligger allerede en ganske betydelig mengde stoff.

Ellers har laget gjennom årene arrangert en rekke såkalte markdager. Vi kan således nevne tur til Konnerud-grubene i 1975. I 1976 besøkte vi helleristningene på Åskollen og i Skogerveien, Frydenhaug gård, Austad Museum og Gulsbogen Gård. I 1977 ble turen lagt til Vest-Skauen, nærmere bestemt til plassen Rønnehue og koia ved Dammyr. I 1978 avla vi besøk på Modum Blaaferveverk og i 1979 ble det arrangert ekskursjon til Drammen og Austad Museer. Utenom dette har det vært arrangert flere såkalte historielagskvelder på lokaler omkring hvor det har vært tatt opp mange interessante historiske emner. Ved alle disse tilstelninger har vi kunnet glede oss over stor interesse blant de mange fremmøtte.

Forøvrig har laget nedsatt en rekke utvalg og komitèer som hver på sitt felt arbeider med særoppdrag og som dermed er med og former og fullstendiggjør lagets virksomhet. Dette gjelder da også på Tangen/Åskollen hvor man særlig venter seg saker og ting på det industrielle område.

Dette er da i store trekk det vesentligste som laget har drevet med gjennom disse 5 år. Som helt «ferske» på området har naturlig nok virksomheten vært mye preget av konsolidering av laget og det har nødvendigvis måttet bli noe «famling i blinde». Vi håper dog at innvunnen erfaring etterhvert vil gi oss impulser slik at vi bedre kan fylle vår oppgave iflg. lovens formålsparagraf.

Ved dette lille jubileum vil laget ikke unnlate å takke for all velvilje, støtte og økonomiske bidrag. Dette har vært til uvurderlig hjelp og det er ikke for mye

Kristoffer Halden — kasserer i det første styret og formann i utvalget som registrerer gamle boplasser.

Foto: Ole Kr. Mortensen

sagt at uten denne oppofrende innsats fra interesserte historielagsvenner hadde laget ikke kunnet makte å gjennomføre de oppgaver det har satt seg. Hjertelig takk.

Olaf Rustand

Boplasser på Konnerud - Svingen og Åserudkroken

En oppstilling - anekdoter og historier

Cammerherre Grev Wedel Jarlsberg eide hele Konnerud. Ellers eide han Svarterud gård med skog, Andorsrud gård, Furuvoll skog, Store Rønnehue skog samt Kollerud og Narverud skog. Da greven solgte alt, ca. år 1778, ble så

godt som alle oppsitterne på Konnerud sjøleiere. (Henviser til auksjonsprotokoll 3. 1768–1777).

Det var 6 hovedgårder på Konnerud med forskjellige gårdsnummer:

Av Eegholdt	grund ble det utløst ca.	55 boplasser
Av Gomperud	grund ble det utløst ca.	16 boplasser
Av Eskerud	grund ble det utløst ca.	12 boplasser
Av Konnerud	grund ble det utløst ca.	15 boplasser
Av Stubberud	grund ble det utløst ca.	12 boplasser
Av Svarterud (79. skog) på Konnerud		
	ble det utløst ca.	26 boplasser
		I alt ca. 136 boplasser

Mange av disse bruk ligger der idag. Noen er slått sammen for å få større bruk. Andre er helt borte, men en kan tydelig se grunnmur og voller etter dyrket mark. Det er disse boplasser vi skal prøve å finne ut noe om.

Vi har også bestemt oss for å nevne

noen plasser såvidt over N. Eikers grense, grunnet bosettelse i forbindelse med gruvedrift her i distriktet.

Boplasser på Konnerud–Svingen–Åserudkroken.

På Stubberud i nærheten av det nåværende Moe-stua, lå Boletta-løkka

og Jøran-løkka. Her bodde Karen Boletta Eriksdatter og Boletta-Johan, og Jøran. Det sies at den ene stua ble flyttet til Fredli.

På jordet til Weseth-Stubberud lå Torkilds-husa. Av navnet skjønner en jo at en Torkild har bodd her. Torkilds-husa sto tomme i noen år, og da «spøkte» det der. Valdresplassen lå i nærheten og er sammen med Torkilds-husa slått sammen til et bruk.

Syd for Grinderud i Erik Grinderuds skog ligger murer og trappehelle etter en boplass. Her skal Lopperud'n ha bodd og på gamle kart kalles stedet for Lopperud.

Samme mann flyttet til en plass nær Ellingmyr ved Stegla. Plassen fikk navnet Lopperudsletta. Siden er det bygd hytte i nærheten av de gamle murene. Lopperud'n flyttet senere til Kroksetra innenfor MIF-hytta. Plassen fikk da navnet Lopperudvollen.

Syd for Kulpa lå Henningseter. Her bodde en Henning. Plassen var inngjerdet for ca. 80 år siden.

På Hugstet i nærheten av Nikkerud var 3 plasser. På to av plassene bodde en gang to par som het Guri og Lars. Det ene paret var gift og det andre ikke. For å skille dem fra hverandre kaltes det ene paret Kjerring-Guri og Mann-Lars og det andre paret Jente-Guri og Gutte-Lars. Dattera til en av Lars'ene fikk navnet Petronelle og hun skrev seg for Petronelle Larsdatter Hugstet – Åserudeie. Broren het Hagbart. Hun ble gift med en svenske som het Johannes Eriksen. Han kalte kona for Petra eller Pitu og brukte å si at «ho Pitu er alt inte av de Shöna». Johannes drev som skomaker og ble på den tid kalt for Hugstetskomakeren eller «Köklan».

De kjøpte siden Bråten ved Orme-tjern. Han la aldri av morsmålet og det går flere historier etter Johannes.

Ei av konene på Hugstet, Guri, tok med seg grisen når hun skulle til bygda.

Murer og steinansamlinger – kanskje ei trapp – er hva man i dag stort sett finner av rester etter gamle boplasser.

Foto: Ole Kr. Mortensen

Hun gikk da forbi Kulpa og ned til Kollerud. Grisen ble da sulten og sårbeint. På Kollerud måtte ofte grisen hvile og få seg mat. De siste husa på Ø. Hugstet ble flyttet til Lesperud som tilbygg.

Haugsetra ligger bratt opp fra Haugsetertjern. Bottolf og Gunhild fra «gaarden» setret der da mor til P.O. Bråthen, Henrikka, tjente hos dem før hun ble gift. Det var på den tid Nikkerud- eller Åserudgruben gikk.

Boplasser på Nedre Eiker.

Mener det er riktig å nevne noen boplasser som ligger på Nedre Eiker. Flere av dem var grubeboliger. På Riseplassen setret en tid Lisa og Ola Kollen. Brekkeplassen lå i nærheten av Riseplassen.

Nikkerud hvor det er bestående hus idag, er en gammel og pent beliggende plass. Mor til Anna Berg som var herfra

het Eriksen. I eldre tid bodde et par her hvor kona Kristiane skulle ha barn. Hun fikk veer over natta og ba mannen dra etter jordmora. Gubben syntes det var mørkt og grufult å tørne ut og spurte om å få vente til det ble lyst.

Folka på Nikkerud skal fra gammelt av ha skutt bjørn. I de gamle askene på tunet hang i mange år en bjørneskalle oppspikret.

Ikke langt fra Nikkerud ved en stor eik lå Hansmansbråten.

Nord for Stubberud lå flere plasser. Pålesletta var grubebolig. Huset besto av 3 laftevegger. Den 4. veggen var fjellveggen.

På Måsabekkplassen bodde en svend. Han solgte flisefat og laukorger.

Ola Kollen var født på Thorrudsetra. Søstra hans var Jørgine Dalen. Andre plasser var Larse og Johannesplass (Johannes Klinkenhaugen) og Daler-vollen.

Sata-sletta ligger i nærheten av Pukerud-lina. Her bodde en halling – Svend «Sata». Han var driftekar og solgte særlig hester. Under krigen med Sverige, tok svenskene hestene til Svend. Døtrene hans flyttet til Rike-Jon mot at han fikk føderåd.

På Baustrømplassen bodde Karl Baustrøm og hans søster Tilla. Han var tømmerhogger og jeger.

Under den siste drifta av «Konnerud-værket», ca. år 1910, bodde en halling, Amund Aasli i Nedre Kollen. Han var redd for alt han eide, og grubearbeiderne med Halvtan Hagan i spissen fant på å skremme ham. De sa til ham at det siste skuddet i stollen kom rett under potetkjelleren i Nerkollen og at potetene raste ned. Karene kunne gjennom hullet høre han kjeglet med kjerringa og at de hørte kua raute på vollen. Aasli'n ble både sint og redd og skreik at «de undergrev meg». Han dro til stigeren og beklaget seg, men det hele var bare en grov spøk.

Vinnes var en plass i nærheten av Grindrud. Lysedal og Tolgen lå nord for Grindrudbakken. I Tolgen bodde en gang en dansk skjærper.

Haraldstua eides en gang av en Harald og siden av Arild Kristoffersen, lå ikke langt fra Heinikken. Uthuset i Haraldstua hadde halmtak. Dina og Ole Ekholt bodde her en kort tid og datteren Martha Prøis skal være født her. I de senere år ble Haraldstua brukt til hytte.

I Baglien bodde Ole Teten «Fjellmann» og sønnen Nils. I stua i Baglien sto et hjørneskap med løs bunn og med hull ned til kjelleren. Her gjemte Teten-kara Ole Høiland mot betaling. De anga til slutt Ole for å få en utlovet belønning av myndighetene, – som de allikevel ikke fikk.

De gamle husa på Brekke stod på en haug nord for de nåværende hus. Det var Anders Brekke som stod for flyttinga. Den gamle bygningen ble flyttet til Skalandstads landhandleri.

Vest for jordet til Nyborg lå ei rød stue på en haug. Her bodde en ved navn Halvor Pedersen. Han var murer og kaltes Halvor Bos. Kona kaltes for Bosa og stue for Bosestua. De lot seg erte av ungdommen for dette navnet. Halvor fløy mang en gang etter de ertelysne i bare skjorta seint på kvelden.

Simenskaugs hus lå vest for «Verkens-elva» og en ser tydelig tomte ikke langt fra Veimoth.

I nærheten av bygdeveien, rett ut for Konnerud Idrettslags gamle idrettsplass lå ei stue. Her bodde et par som bl.a. lagde soplimer av bjørkeris som de solgte. Gjørtlo Ole Johansen, gift med Olava fra Tørjevollen, bodde i Vestmansbråten. Han brukte stua til verksted. Da Olava ble enke, flyttet hun først til Heia og siden til Rønnehue med hele barneflokken.

På Godebråthen ved grinda til Haugen (79/9) bodde en mann som het Gode.

De gamle tuftene etter hus har lett for å gro igjen – som her på toppen av Konnerudkollen.

Foto: Ole Kr. Mortensen

Isaksplassen som senere kaltes Godeløkken ligger hvor Stablum hadde revefarm. Henrikke og Olaus Vestmansbråten bodde her med barn ca. 1880. De bygslet av Jordbrekk.

Ikke langt fra Fjærehytta lå for lenge siden ei seter tilhørende Skalandstua (nå ei slette). Men på grunn av lite vann, ble seteren flyttet lenger opp i Hyllåsen – nærmere Nordli (Valders) og Vollemyr. Her er det tydelig merker etter seteren som blir kalt for Skalandstulen.

Øvre Hallerud lå nord for N. Hallerud (Strømli) hvor Hans og Martin Halden bodde. Jørgine og Olaus Hansen Rønnehue bodde her. Olaus bygde senere hus i Dambråten og flyttet hit. Siden bodde en svenske i Ø. Hallerud. Han var en tid husmann på Skalandstua. Elise Hallerud skal også ha bodd her. Hustomta kom i traséen til kloakkledningen.

Maria-stua lå på andre sida av hovedveien ved den gamle nedkjøringen til Fossan i nærheten av huset til

Hans Halden. Maria og Even Kristiansen bodde her. Han var snekker og felespiller og kaltes for «Kurbas».

Solbakken kaltes i gamle dager for snekkerstua før Hans Jacobsen bygde på. Han var også snekker. Snekkerstubbakkene har fått navn etter dette.

Gråten lå i nærheten av saga ved Sagbakken og nevnes i gammel tid som plass under Jordbrekk. John og Karen Mathisen bodde her i ca. 1830. De hadde følgende barn: 1. Kristin – kom til Ås-stuen og det sies han en tid var omgangsskolelærer. 2. Johanne ble gift med Isak i Nedre Hallerud. 3. Martha. 4. Andreas kom til N. Hugstet under Ø. Åserud. Plassen er tillagt Jordbrekk.

Svarterud var i gammel tid delt i to gårder. Gården som er revet lå i nærheten av låvebrua til det nåværende uthuset. Her bodde det i gammel tid ei sinnsyk dame, og de som passerte hørte stundom hyl og jamring. En noe original gårdskar, som het Martin, bodde her senere. Martin ble kalt Moses, antagelig

grunnet langt helskjegg. Han var så påpasselig at en kunne stille klokka etter han. Sjøl var han litt barnslig og svært glad i barn. «Moses» hadde kvernkall i Svarterudbekken og bygde dam til vannkrafta. Dammen kaltes for Mose-dammen.

Lillås var en boplass bak Svarterud. Her bodde en svensk søskenflokk som hadde ei ku med seg da de kom. Eldst var Kristine som var gift med smed Knutsen. Erik var far til Sigurd Eriksen på Borgeåsen. Per skomaker kom visst også til Borgeåsen. Anders (den eldste) kom til Berga. Smed Knutsen og Kristine skal ha bodd en tid på Lillås, men flyttet siden til Svingen. De fikk barna: Anders, Knut, Karl, Johan, Stina, Klara, Harald, Konrad og Emma Halvorsen.

Nedre Hugstet under Ø. Åserud. Her bodde Andreas Johnsen Hugstet som er nevnt under Gråten. Kona het Karen. De hadde følgende barn: Kristian, bodde på Gravdal og i Fossen. Ovida, gift Ilebekk i Strømsgodset. Anton, reiste til Amerika. Martin, i Solbakken.

Gamle Galåsen som var snekker, var kommet med Anton Hugstet. Galåsen likte å ture sammen med Anton fordi han skjenkte så «jamt», og så skjenket han store drammer sa han.

Ellers har Bernhard Oppseth, Adolf Gustavsen – kalt «Kina-mann», Kristian Amundsen og Einar Amundsen bodd her. Einar Amundsen bodde her fra 1931 til 1937. Siden bodde Helene Dehli, kalt Gotte-Helene her.

Kvern-stuen på Galås flyttet stua hit under krigen. Den ble flyttet igjen til «Skrabben» på Konnerud.

Syversløgka eides av Anders Løkka, men ble kjøpt til Fossen av Anton Gravdal. Eldre folk husker murene etter hustomta. En av de siste som bodde her het Randi og var av Løkka-folket. Hun kaltes for Randi Syversløgka, var tante

til Kristiane Plassane og flyttet til Konnerud.

De gamle husa i Fossen lå nærmere skogen, i nærheten av bekken og fossen.

Fosslia er en nedlagt ski-bakke. I åpnings-rennet åpnet Martin Kristoffersen rennet. Han hoppet 46 m. (Martin ble over 100 år gammel). Da var det hornmusikk og stor stas.

Bjørnebakken ligger omtrent på samme sted som Olsrud hvor Karl Kjeksrud bor. Husene lå på øversida av gjerdet til Olsrud. Her bodde Marthe Bjørnebakken. Hun var født i ei stue øst for Plassane-tjernet som het Johnsonbakken. Martha var mor til Thorine, Martinus, Steinar og Reinhardt. Martinus ble vognmann i Oslo under navnet «vognmann Skoger». Steinar og Reinhardt var noe originale og det går flere historier om dem. De hadde visst nesten ikke gått på skole. En gang ble det lagt fram en stor gammeldags femøre og en tiøre for en av dem, og han ble bedt om å velge. «Jeg tar storsuggen jeg», sa han.

Netta Gravdal passerte ofte Andorsrud. Hun bodde en tid på Gravdal, og «gjette» på Bjørgesetra om somrene. Netta var svært glad i dyr. Den gang familien Haveraaen bodde i «Kroken», passerte Netta der. Harald Haveraaen var nesten nyfødt og Netta skulle bli med inn for å se på «vidunderbarnet». Etterpå ble Netta spurt hva hun syntes om ungen. Nei, hun syntes ikke stort om en slik reivunge, hadde det enda vært en «kæv» så, sa hun. Netta kleiset og hoppet ofte over l'en i ordene.

Kristoffer Halden

Christian Knudsen

- klokkekneren fra Skoger

Når man snakker om norske gulv-klokker, er det oftest Totenklokker, Sandsværklokker, Trønderklokker osv. man tenker på. Men også Skoger hadde sin klokkekner.

I Drammens Museums samlinger finnes bl.a. en gulvklokke merket Chr. Knudsen, Drammen.

Christian Knudsen var født i 1819 og

vokste opp på Sandbråten, en plass under Haneval Vestre i Skoger. Han kom i lære hos en urmaker Andersen på Bragermes og fikk 28/9 1842 borgerbrev som urmaker i Drammen.

Christian Knudsen giftet seg året etter, i 1843, i Tangen gamle kirke, den såkalte «Gjenløserens Kirke», med Anne Marie Nilsdatter Tanberg, datter

Bildet viser urmaker Knudsen og frue utenfor deres hus i Havnegaten 3 i 1890-årene, som senere ble Tangen Postkontor.

Foto: Joronn Sagen

av Nils Mathisen Tanberg, Bjørnerud-kroken (egentlig Sande).

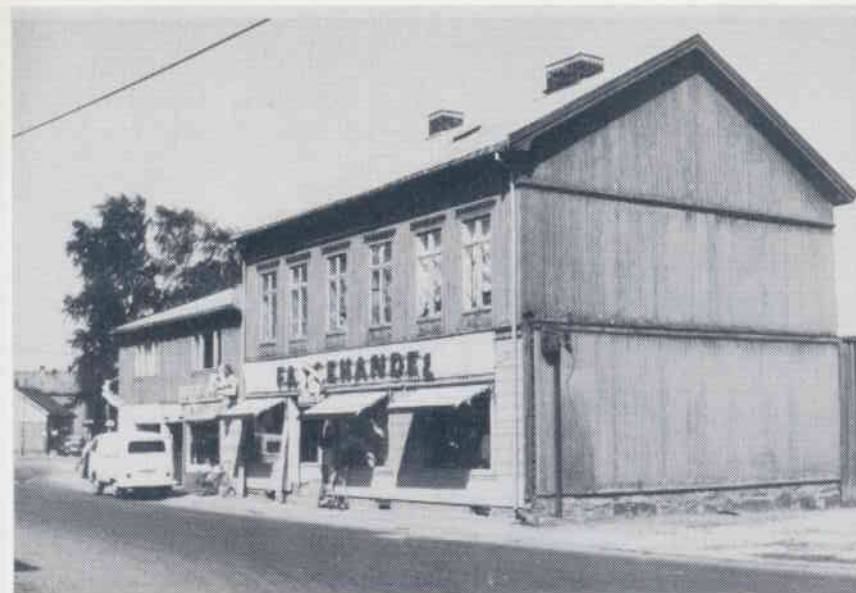
Vielsen ble forrettet så tidlig som klokken åtte en søndag morgen, fordi daværende personellkapellan i Skoger,

Ernst David Ely, skulle forrette høy-messe i Skoger (gamle) kirke senere samme formiddag. Og det var den viden berømte klokke i Skoger, Hans Allum som ledet salmesangen til vielsen.

Tangen var jo på den tid anneks til Skoger prestegjeld. Ekteparet bodde til å begynne med, i 13 år, i et lite hus i Havnegaten 1. Men utpå høsten i 1855 flyttet Knudsen med familien inn i sitt nybygde hus i Havnegaten 3, et hus som forøvrig står ennå (1980) om enn nokså ominnredet. Det var tegnet av den på den tid kjente arkitekt Fredrik Wilh. Hanstein, som også vil være kjent som skaperen av en rekke monumentalbygg i Drammen, bl.a. den gamle Latinskolen, med fasade mot Tollbodgaten, videre tegnet han «Fløia», den eldste del av det nåværende sykehjem og flere kirker i omegn, deriblant Konnerud, Nedre Eiker og Svelvik kirker.

Urmaker Christian Knudsen må allerede på den tiden ha vært høyt anskrevet, da det sikkert ikke har vært rent billig å bygge et forholdsvis så stort og fint hus. Her innredet han sitt urmakerverksted som han drev til sin død i 1901.

Det foran nevnte gulvur i Drammens Museum som skal være det første han laget, visstnok i tiden 1842–45, ble gitt Musèet som gave av hans døtre sammen med endel lommeur også laget av Knudsen. Musèets eksemplar har hvitmalt tallskive med romertall. Kassen er i mahogny og laget av snekkermester Grønneberg. En gulvklokke merket «K. Knudsen, Drammen» ble i 1979 tilbudt Skoger Historielag for 7.000 kr., da eieren ønsket klokken tilbake til Knudsens fødebygd. Historielaget måtte bare med beklagelse avslå tilbudet da lagets økonomi ikke tillot en slik investering. Klokken ble så kjøpt av Knut Eknes i Buskerudbanken, Drammen – og for såvidt bragt tilbake til

Havnegata 3 slik den ser ut i dag.

utgangsstedet. Denne klokken har messing tallskive med tinn tallring og mahognybeiset, furutres kasse.

På gården Nedre Nes i Strømm har de en gulvklokke med hvitmalt tallskive og kasse i flammehjerk og hvor verket er utført av Christian Knudsen, Drammen. På pendikkelen er prikket «A.O. Nes – 1846».

Gårdbruker Karl Knudsen på Vestby har en gulvklokke laget av Chr. Knudsen. Den har hvitmalt tallskive og furutre kasse. Knudsens klokke er av kjennere karakterisert som meget gode og vidner om håndverksmessig høy standard.

Det sier litt om urmaker Knudsens anseelse at da Bragerne nye kirke skulle få sitt tårn i 1871, var han med i bedømmelseskomiteen. Han hadde da også i mange år tilsynet med samtlige av byens kirkeur, Strømsø og Tangens helt til sin død i 1901.

En yngre bror av Christian Knudsen, Gunnerius Knudsen ble også urmaker og bosatte seg i Holmestrand. Hans

verksted med alt inventar strøk med i den store bybrannen i 1880-årene. Gunnerius Knudsen var gift med datter av Even Olsen Hammersborg.

Christian Knudsen hadde fem barn: Nathalie Kunigunde, Josefine Benedikte, en sønn Knud som tok styrmannseksamen og senere ble borte på sjøen, en datter Jenny som døde liten samt Amanda Rebekka som ble poståpner på Tangen.

Efter at Christian Knudsen var død i 1901, og hans urmakerverksted var opphørt, ble lokalene leid bort til Postvesenet som etablerte filialen, «Tangen Postkontor».

Henry Mathiesen

En grisehistorie fra virkeligheten

For en del år tilbake, det var nok en av de siste årene før krigen, skulle julegrisen slaktes på en plass borte i Andorsrudkroken.

Slaktinga var kommet godt i gang. Riktignok hadde slakteren ikke vært særlig heldig med stikkingen av grisen, det var så, og karene som var med og hjalp til syntes nok at det ble uvanlig lite blod, men de var enige om at kanskje var det den lange mørketida som grisen hadde hatt i de siste høstmånedene som var årsaken.

Da karene var kommet halvveis og fått av busta på den ene siden av grisen var det tid for en liten slaktedram.

Det var surt og kaldt og slaktemannskapet syntes det var godt å komme inn på kjøkkenet og varme seg litt.

Etter å ha fått seg noen drammer, gikk karene ut for å fortsette. Men der – midt i mot kjøkkentrappa – står det en skapning som ingen har sett maken til i levende live. Der står grisen. Nybarbert, blank og fin på den ene halve siden. Den andre halve siden full av bust. Ikke å undres over at karene måpte litt med det samme.

Etter en hissig jakt endte det hele med at grisen tilslutt ble innfanget og overmannet. Så var det ingen annen råd enn å sette i gang igjen på nytt og sørge for at det ikke ble mulighet for lignende overraskelser.

Smithestrøm
gjennom
skiftende
stilretninger

Smithestrøms rikt dekorerte hoveddør i rokokko-stil med spartansk Louis XVI-listverk. Foto: Jo. Sellæg, 1971

Husets ansikt forteller historie

Et hus eller et kryptinn har vært en nødvendig forutsetning for å kunne overleve i vårt klima. Gjennom århundrer har hjemmet vårt endret karakter etter skiftende behov og de muligheter bygningsmaterialene ga. Økonomisk og kunstnerisk overskudd bragte etterhvert huset utover stadiet av å være ly for ugjestmildt vær, og smaksendringer og kulturell påvirkning førte til endring i stil og mote som også påvirket husbyggingen.

Av husets fasade og interiører kan vi lese bruddstykker av bygningens historie. Dette kan være et spennende «puslespill» hvor stadig flere brikker dukker opp etterhvert som man lærer huset å kjenne. Dessverre er det relativt få hus i Skoger som har bevart større deler av sitt opprinnelige utseende gjennom et par hundre år eller mer. De fleste ble sterkt ombygget eller erstattet med nye hus i den økonomiske oppgangstiden i siste halvdel av forrige

Rokokkodøren i Tollbugaten 54 hvor både døren og omramming er fra samme stilperiode (1765). Foto: Jo. Sellæg, 1976

Det eldste kjente fotografi fra Smithestrøm fra tiden 1878–1897. Huset har små, rundbuede arker på taket, kjøkkenbislav i én etasje, utgangsdør til haven med vinduer på hver side og en enkel havetrapp med 15 trinn ned til haven. Foto: Væring. Riksantikvarens arkiv.

århundre eller senere. Mange kulturminner er også blitt slettet eller vandalisert i nyere tid.

Gode eksempler på eldre stiltyper finner vi oftest på de mer påkostede byggverk hvor det er lagt spesiell vekt på form og detaljering. Med forbedrede økonomiske kår i siste halvdel av 1800-tallet ble det etterhvert mulig for stadig flere byggherrer å tilføre husene bygningsdetaljer som uttrykk for den herskende stilretning. Sveiserstilen med sitt rike løvsagarbeide ble således gjennombruddet for utsmykningen av også enklere og mindre hus.

I Strømsgodset finnes fremdeles flere av de gamle herregårdene intakte. Jeg vil her benytte gården Nedre Strøm eller Smithestrøm som eksempel på hvordan husets fasade er blitt tilført elementer fra senere stilperioder uten at de eldre deler av bygget er gått helt tapt. Det er spesielt aktuelt å trekke frem Smithestrøm, da huset i disse dager er i ferd med nok en gang å endre sin fasade.

Et sjeldent fotografi fra tiden 1901–1905, kanskje det eneste kjente bildet av sveiserstilverandaen i 1½ etasje på sementpillarer. Huset har fått nye, overdimensjonerte takarker og nytt trappehus i syd (til venstre på bildet). Vinduene på hver side av verandadøren er borte. Ukjent fotograf.

Bygget i rokokkostil.

Da trelasthandler og kjøpmann Gabriel Smith i 1767 begynte å bygge sin sommerresidens på Nedre Strøm, var rokokkoen den herskende stilretning. Den høyreiste bygningen med det elegante mansardtaket og vel avveide proposjoner skulle gi uttrykk for byggherrens posisjon og økonomiske velstand. Husets plassering på en morenerygg og godt synlig i hele dalen, understreker dette. En kraftig og detaljert gesims og rundbuede takarker bidrar til å gjøre bygningen spennende. Andre detaljer på fasaden er den popøse inngangsdøren med rundbuet overlysvindu og byggherrens initialer (P.G.S. – Petronelle og Gabriel Smith) i rankeverket. Bemerkelsesverdig er også vindusbeslagene på de gjenværende originale vindusrammene. Alle disse bygningsdeler er preget av rokokkoens dristige linjeføring.

Fullført i Louis XVI-stil.

Byggherren rakk ikke å fullføre sitt verk. Gabriel Smith døde allerede i 1769. Arbeidet på huset trakk i langdrag og ble trolig innstilt i flere år.

Først ni år senere hadde enken Petronelle Smith fullført de utvendige arbeider.¹⁾ Louis XVI-stilen hadde i mellomtiden gjort sitt inntog i Norge, og Petronelle avsluttet byggingen i samsvar med siste mote.

På fasaden er det først og fremst det glatte og enkle panelet med forbilde i Mellom-Europeisk pussearkitektur som hører denne byggeperioden til. Sammenføyningen mellom kledningen og gesimsen tyder på at man opprinnelig hadde planlagt et eksteriør hvor kledningen ikke var lektet ut forbi laftehodene (slik det er i dag), men hvor laftekasser, f.eks. i form av pilastre, skulle stikke utenfor vegglivet. Det tok imidlertid flere år før huset ble kledd²⁾, og da valgte man en mer nøktern kledning, slik Louis XVI-stilen krevde.

Et annet eksempel er den enklere omrammingen som ble rokokkodøren til del. Den tunge døren fikk et lett og spartansk listverk som ble satt på når huset var penelt. Det er naturlig å tro at døren opprinnelig var planlagt med gerekter og pilastre av nogenlunde samme type som de vi finner på Tollbugaten 54 (fasade fra 1765).

Søyleverandaen som ble revet i 1979, var utført med stildetaljer fra gresk byggekunst. Verandaen var meget sterkt råteskadet da den ble tatt ned. Foto: Jo. Sellæg, 1976

Det skjedde få forandringer på Smithestrøms fasade de neste 100 år. I 1880-årene ble trolig den gamle have-trappen med 15 marmortrinn erstattet av en enklere sveitserstilveranda i 1½ etasje på sementpillarer ³⁾. Verandaen innebar et dramatisk stilbrudd med huset forøvrig og fikk heldigvis kort levetid.

Gamle stilarter blir som nye!

Mot slutten av forrige århundre ble mange av de tidligere stilarter tatt opp igjen i tildels nye utgaver tilpasset nye behov. Smithestrøm var et spennende utgangspunkt for byggearbeider i denne romantiske perioden.

Etter ominnredningen av 2. etasje til en selvstendig boenhet i 1860-årene ⁴⁾, oppsto ønske om en ny trapp i tillegg til hovedtrappen. I 1890-årene ble det reist et 2-etasjes trappehus i en nøktern empirestil ⁵⁾. Tilbygget ble tilpasset hovedbygningen med samme type panel og delvis kopiert gesims. Frontispisen i gavlen røpet imidlertid trappehusets yngre opprinnelse.

På samme tid ble også de rundbuede takarkene skiftet ut med overdimensjonerte arker med rokokkoinspirerte sidepaneler og klassisk frontispis. Til vinduene ble brukt utrangerte rammer fra 1. og 2. etasje, de fleste trolig fra vinduene som ble bygget igjen på sydveggen da trappehuset ble satt opp.

Smithestrøm skiftet eier en rekke ganger omkring århundreskiftet, og oppfatningene om hvordan gården skulle se ut var sikkert like mange som antall eiere. I tidsrommet 1901–1906 ble sveitserstilverandaen tatt ned og en ny og forseggjort veranda i 2 etasjer med tak ble reist. Den nye verandaen representerte en «kavalkade» av stilarter, og ble av samtiden betegnet som en god stiltilpasning til huset forøvrig. Fra branntaksten i 1909 leser vi: «Den (bygningen) er i god vedlikeholdt stand og utbedret ved opførelse av en veranda i dobbel høide paa dens østre side i antik stil stemmende med bygningens forresten,».

Verandaens fundament var klumpete, men solid utført i granitt og

teglstein. Over dette raget joniske søyler med svulst og hulkil i bunnen og med kapitel som også hadde hentet elementer fra den korinthiske søyle. Hjørnene ble båret av kvadratiske stolper med kannelyrer (langsgående riller) og på arkitraven mellom 1. og 2. etasje var montert ornamentikk kopiert fra det greske Parthenon. Brysningen i 1. etasje var rokokkoinspirert etter forbilde av trappegelenderet i hallen, mens den i 2. etasje var utført med rektangulære speilfelter og sirkelrunde midtfelter. Verandaen ble avsluttet med saltak og frontispis med ovalt solvindu.

En omdiskutert veranda.

Verandaens utseende og alder har vært et omdiskutert tema i avisspalter og andre steder, og en rekke feilaktige teorier har vært lansert. En påstand om at arkitekt Christian Fr. Arbo har tegnet verandaen er neppe riktig. Han oppholdt seg for det meste i utlandet på denne tiden ⁶⁾ og noen tegning fra et slikt oppdrag kan ikke spores i hans rikholdige arkiv i Drammens Museum. Arbos barokkpregede stil har dessuten lite til felles med den greskinspirerte verandaen. Arkitekten for verandatilbygget er ukjent og han føyer seg inn i rekken av anonyme mestere for Smithestrøm.

Arkitekt Arbo har derimot utført en oppmåling av huset i 1921 for Drammens Museum ⁷⁾. Dessverre har han i oppmålingsarbeidet falt for fristelsen til å erstatte den nylig oppførte søyleverandaen med en én-etasjes barokkpreget veranda med to trappefløyer, en på hver side. Det finnes ingen opplysninger som gir dekning for at verandaen har sett slik ut. Derimot forteller et gammelt fotografi at verandaen har bestått av et enkelt platå uten rekkverk og med en bred trapp ned til hagen. Dette ble ytterligere bekreftet

Søyleverandaen er den tredje i rekken av verandaløsninger på Smithestrøm. Arkene har mistet sine runde rokokko-ører (sammenlign med forrige bildet). Foto: Jo. Sellæg, 1976

da man fant det gamle trappefundamentet under gravearbeider i 1977.

Smithestrøm i fremtiden.

Smithestrøm er i ferd med å få tilbake flere detaljer i sin gamle rokokkodrakt. Den gamle bygningskroppen med trappehuset fra 1890-årene blir beholdt, mens den stilfremmede og meget forfalne søyleverandaen er revet og vil bli erstattet av en én-etasjes veranda med det samme rekkverk som søyleverandaen hadde.

Fundamentet vil bli pusset, slik at det glir bedre sammen med grunnmuren forøvrig. På taket vil de overdimensjonerte arkene etterhvert bli erstattet av kopier av de originale rokokkoarkene. De rundbuede originale ram-

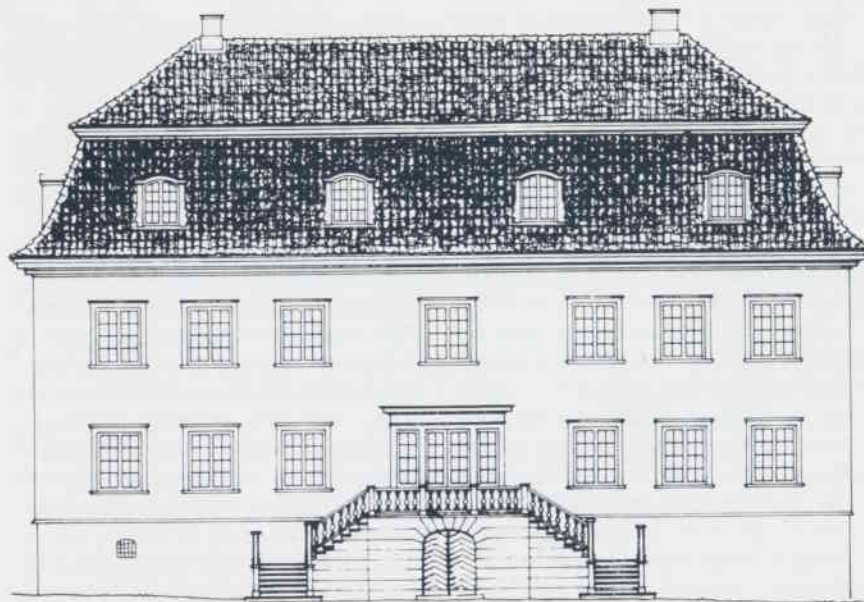
mene har hele tiden stått på loftet og vil bli benyttet ved restaureringen.

Sammensetningen av stilarter fra flere byggeperioder skal fortsatt sette sitt preg på Smithestrom og gi en spennende historisk kavalkade for den som ønsker å studere huset nærmere, men hovedinntrykket skal være rokokkobygningen slik den ble oppført i 1767–78.

Artikkelforfatteren ønsker å komme i kontakt med personer som har fotografier av og opplysninger om Smithestrom i eldre tid.

Jo Sellæg

Oppmålingstegning av arkitekt Christian Fr. Arbo fra 1921 viser Arbos forsøk på å rekonstruere en tidligere verandaløsning. Bygningsmessige undersøkelser synes å bekrefte at verandaen aldri har sett slik ut. Takarkene er gjengitt slik de så ut frem til 1890-årene. Ark. Arbos arkiv i Drammens Museum.

Noter:

De fleste opplysninger er fremkommet ved bygningsmessige undersøkelser.

1. Etter opptegnelser i Smith-familien.
2. Tømmeret under kledningen bærer preg av at huset har stått upanelt i lengre tid.
3. Verandaen er omtalt i branntaksten fra 1898, men avviker stilmessig fra de øvrige arbeider som ble utført i 1890-årene. Det faller naturlig å tro at verandaen er noe eldre enn disse, men den kan ikke være eldre enn 1878. Verandaen er nemlig ikke med på fotografi som også viser jernbanesporet som ble anlagt i 1878.
4. Branntakst 1870, Norges Brannkasses arkiv i Riksarkivet.
5. Branntakst 1898, Norges Brannkasses arkiv i Riksarkivet.
6. Drammens Museums årbok 1948–53, side 10–13.
7. Oppmålingstegning av arkitekt Arbo i Drammens Museum.

Skogers siste

HJULMAKER

Erling Bjørnstad dyrker nå sin hobby - felebygging

Hjulmakeren var en viktig håndverker på landsbygda. Erling Bjørnstad ved Fagerheim i Skoger var den siste hjulmakeren i Skoger. Han lagde sitt siste hjul i 40-årene. Da var det ikke

behov for denne typen håndverkere lenger – gummi-hjulet hadde for alvor tatt over på landbrukets doninger.

Nå er Bjørnstad pensjonist – men driver sin snekkervirksomhet i det som

Hjulmakeren med et eksemplar utenfor verkstedet sitt.

Foto: Ole Kr. Mortensen

engang rommet hjulmakerverkstedet. Bjørnstad driver med feler som hobby-virksomhet – og tar på seg oppdrag for de som har behov for en håndsrekning når det gjelder ting som skal snekres eller dreies.

– Det var min far som startet hjulmakerverkstedet – og selv kom jeg inn i faget som 20-åring, sier Skogers siste hjulmaker – Erling Bjørnstad – pensjonist og 77 år gammel.

Den første tiden var det smått stell med maskiner – og tollekniven var et viktig redskap. I dag drives dreiebenken av motor – men før måtte to mann stå og dra dreiemaskinen. Hjulmakeren hadde ansvaret for å dreie navet og eikene – og selve hjulringen som ble laget i flere deler. Den ytre jernringen var det smeden som la på.

– Det var et møysommelig arbeid – og valget av materialer var viktig, sier Bjørnstad. Hjulet måtte jo være rundt – og materialene måtte jo ikke sprekke.

Nå er det fela som engasjerer hjulmakeren ved Fagerheim.

Erling Bjørnstad ved dreiebenken.

Som regel var det ask som ble benyttet – og emnene til hjulene godgjorde seg som regel et år før de ble bearbeidet. De

MINSTE HJULENE VAR SOM REGEL DE VERSTE Å FÅ TIL. Vi lagde hjul til flatvogner, støytekjerrer – høyvogner og kjerrer. Hjulene på kjerrerne kunne ha en diameter på nærmere meteren. Foruten produksjonen av nye hjul besto arbeidet i å reparere hjul som hadde gått i stykker. Vi hadde kunder fra store deler av Drammensdistriktet, sier Bjørnstad som bega seg tømmermannsyrket i vold når gummi-hjulet med metallfelg tok over i begynnelsen av 40-årene. Da hadde hjulmakervirksomheten i verkstedet ved Fagerheim pågått i rundt et halvt hundre år.

I dag er han opptatt av sin gamle hobby – felebygging. Akkurat som i hjulmakerfaget er valg av materiale viktig.

Ole Kr. Mortensen

Da eidskogingene kom til Andorsrud for 100 år siden

Da jeg påtok meg å lage en beretning om innvandringen fra Eidsskogen til Skoger, var jeg ikke på langt nær klar over hvor omfattende oppgaven skulle bli, om en skulle få et nogenlunde riktig bilde av det hele. Etter mange funderinger fant jeg ut at jeg måtte begynne på Eidsskogen. Det er sikkert mange, selv av etterkommerne av eidskogingene, som ikke er klar over hva Eidsskog var den gang deres besteforeldre forlot sine hjem for å slå seg ned i Skoger.

I tiden fra 1820-årene og oppover til vel 1900 var det over hele Europa en mengde mennesker som utvandret fra sine bygder og land. Utvandringen fra Eidsskogen er med andre ord en bitte liten brikke i et mektig spill som omfatter hele Europa. I 1825 reiste vår første skute med emigranter til Amerika. Mange, mange land i Europa mistet i denne periode en mengde av sin beste ungdom, og årsakene kunne være så mange. Store kriger, som etterfulgtes av nød og fattigdom, uår, arbeidsløshet,

dårlige kår for de små i samfunnet, økonomisk, sosial, politisk undertrykkelse, og i enkelte tilfeller religionsfølgelser. Vi vet fra vårt eget distrikt hvordan f.eks. sogninger utvandret til Skoger, jærboer og rogalendinger til Lier, og så da eidskoginger til Åserudkroken for kanskje å finne bedre livsvilkår enn de hadde i sin egen bygd.

Eidsskogen er det sørligste herred i Hedmark fylke. Det grenser i øst til de store svenske skoger, i sør til Aurskog i Akershus. Herredet er på 644 km², og av dette areal er bare 42 km² oppdyrket, resten er skog og sjøer, vann, elver og myrer. Innbyggertallet er ca. 7.000. Gårdsbrukene er for det meste gamle husmannsplasser, men da husmannsloven ble opphevet i 1928, er de i dag selveierbruk. Som en liten interessant opplysning kan jeg fortelle at endel av disse brukene er ryddet av finner. I 1620 til 40-årene var det på grunn av hungersnød i Finland en stor innflytning til de svenske skogstrakter

langs norskegrensen. En del av de finnene dro over grensen og slo seg ned i de norske skogene, hvor de fikk ryddet og bygget seg hjem, og gikk litt etter litt opp i den norske befolkning. Jeg vet at det er medlemmer av dette laget som har finner blant sine foreldre. Familiene var ofte store og brukene kunne vanskelig fø mer enn en familie. Eldste sønn overtok vanligvis plassen etter faren, og så var det å finne arbeid for de yngre.

I 1800-årene ga ikke skogen helårsarbeide, hogst og kjøring foregikk om vinteren og fløting om våren. Sagbruk og møllebruk ble vesentlig drevet med flomvann, så om sommeren og i kalde vintrer ble det lite arbeid ved sag og møllebruk. Industrien var bare i sin begynnelse, det var et glassverk på Magnor, opprinnelig et underbruk av Eda glassvek i Sverige, det kom senere på norske hender.

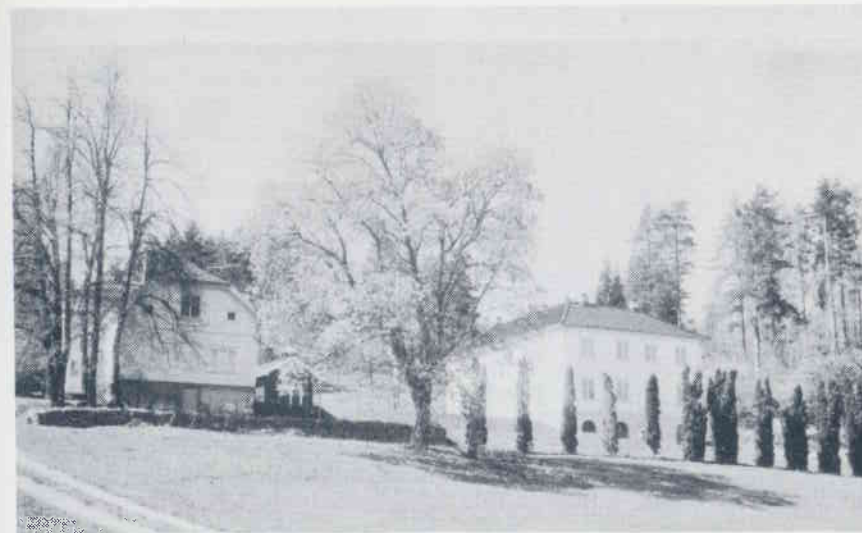
Gjennom Eidsskogen renner Vrang-en-vassdraget over til Klara-elven i Sverige. Det var den eneste veien å få tømmeret ut til sjøen. Svenskene behersket på denne måten også prisen på tømmeret til ergrelse for eids-skogingene. Men i 1849 var det et bygde-geni, en selvlært ingeniør – Ingebret Soot – som anla en kanal med 12 sluser, og fikk på denne måten forbindelse mellom Vrangnelva og Halden-vassdraget, og så ble tømmeret fløtet til Halden og kunne utskipes derfra, til ergrelse for svenskene. Denne tømmerfløtingen varte helt til 1931 da tømmerbilene overtok transporten. Saugbruksforeningen i Halden har restaurert 6 av slusene, som et kulturminnesmerke, og vi kan se litt av dem ved Mangen-sjøen.

Fra 1853 til '56 raste Krimkrigen ute i Europa, en krig mellom Russland på den ene siden, Tyrkia, England og Frankrike på den andre. Under og etter en stor krig, blir det alltid en voldsom mangel

på trelast, bygder og byer er ødelagt og skal bygges opp igjen og skip skal erstattes. Det førte til voldsomme spekulasjoner i skog. I Kongsvinger-traktene, altså også Eidskogen, steg skogprisene enormt. Pengefolk kjøpte opp store skogstreknings og det ble stor virksomhet i skogene med mye arbeide og god betaling. Det hele minner vel oss om jobbetiden under og etter første verdenskrig. Som et eksempel kan fortelles at Jonas Lie, vår senere så store dikter, var jurist og kom til Kongsvinger i 1860 som sakfører. Han var også representant for 2 Kristiania-banker. Han ble riktig trukket med i dansen om gullkalven, og kastet seg inn i skogspekulasjoner, pengene strømmet inn og alle skogskaksene levde i sus og dus. Så en dag var behovet for skogsvirke dekket og så kom krakkene. Konkurs på konkurs fulgte, bankene som hadde støttet med kapital, skulle betales og det var ingenting igjen å betale med. Jonas Lie forlot Kongsvinger i 1868 med en gjeld på en million kroner. Kanskje det var heldig for oss, kanskje vi ellers ikke hadde fått våre store og kjære dikter. Han har skrevet om disse forholdene i flere av sine romaner.

Men følgen for skogstraktene, deriblant Eidskogen var sterkt fallende skogspriser, arbeidsløshet, trange tider for skogsarbeiderne og i mange tilfeller ren nød.

Nå nærmer vi oss tiden da Drammen og Skoger-folk kommer inn i bildet. Hans Olsen Ingvaldsåsen (J. Gundesø's idag) og brukseier Evjen i Drammen kjøpte opp billig skog på Eidskogen, samtidig som de også hadde kjøpt opp skogsparter i Andorsrud-skogene. De trengte arbeidsfolk til skogsdriften i Skoger, og de fikk den fra Eidskogen. I 1876 kom den første eidskoting til Furuvold. Det var Christian Fjeld, som skulle være skogsbestyrer for Evjen &

Andorsrud – administrasjonssenteret for skogsdriften til Selvik Bruk. Engang hadde sogar Kronen en liten part i gården.

Foto: Joronn Sagen

Co (Hans Olsen). Christian Fjeld var da ganske ung, var gift og hadde et 2 årsgammelt barn, som var tante Minda, og som vi eldre husker med stor glede. Evjen & Co. hadde ikke skogene i Skoger lenge, for i 1880-årene hadde Fredrik A. Kierulf overtatt Evjens skoger sammen med sin datter sønn W. Stibolt, som i 1885 overtok det hele som arv.

Stibolt var en meget foretaksom herre, han hadde store skoger i Glitre-traktene, skoger i Sande, hvor han eide gården Selvig, og han kjøpte skog i Russland. Han bygde sagbruk, teglverk, møller, og han anla ullvarefabrikken i Sande. I Andorsrudskogene var det stor drift og gode arbeidsforhold. Dette var tiden etter en annen stor krig, den tysk-franske krig, som sluttet i 1871, og det var igjen stort behov for trelast. Stibolt trengte arbeidsfolk især i fløtingen, og da kom det strømmende fløtekarer fra Eidskogen, hvor de økonomiske forholdene var svært dårlige, og også fra Småland i

Sverige. Vi vet vel noe om de dårlige kårene på denne tiden fra den svenske forfatter, Wilhelm Mobergs bøker, som også er filmet og sendt i Fjernsynet.

Under fløtingen var det folksomt i Åserudkroken. Husrom var det dårlig med. Fløterne sov hvor de kunne få tak over hodet, svært ofte måtte de ligge på gulvet. Marta Løkka (født 1898) har forært Historielaget et bilde av fløterhæren, hver mann med fløterhake. Løst talt var det ca. 80 mann med i fløterhæren. Det skulle mye mat til, den nærmeste butikken var hos Fredrik Sand på Nordre Imjelt. Christian Fjelds bror, Hans Fjeld, begynte med en butikk i Andorsrud, i den fløyen i den nåværende kontorbygning, som vender opp mot skogen. Der stod det den gang et langt, lavt bryggerhus.

Stibolt var mannen med de mange ideer, men det ser ut som han ikke var så smart som forretningsmann. Han hadde nok mange foretagender i sving, men det var kanskje ikke så enkelt å ha oversyn over det hele. 1901 dannet

Stibolt aksjeselskapet Selvig Bruk, som omfattet skogene på Østskogen, gården Selvig, som ga $\frac{1}{3}$ sitt navn, og skogene på Vestskogen. I 1910 startet han Sande Tresliperi. Men tidene var ikke lenger så strålende. I 1912 trengte han å låne penger. Han delte da $\frac{1}{3}$ Selvig Bruk i 2 aksjeselskap, nemlig Sande Tresliperi $\frac{1}{3}$, som omfattet tresliperiet, Selvig gård og skogene på Østskogen. Skogene på Vestskogen beholdt navnet Selvig Bruk. Stibolt fikk lånt penger i Centralbanken med pant i Selvig Bruk. I 1917, da han ikke greide å innfri pantet, gikk Selvig Bruk over til Centralbanken, som drev dette til banken måtte avvikle i 30-årene. I 1937 ble det kjøpt av Johan A. Andresen, som har det i dag.

Så vil jeg gå over til de eidskokingene som ble igjen i Åserudkroken, og skaffet seg hus og hjem der.

De som ble igjen i Åserudkroken.

Christian Fjeld med familie var den første eidskoking som kom til Skoger i 1876, han flyttet inn på Furuvold. Han var født i 1842 og hans kone Berte i 1847. De bodde på Furuvold til 1894 da de flyttet til Andorsrud etter et make-skifte med Stibolt. Chr. Fjeld kom i Evjens tid, men fortsatte som Stibolts fullmektig. Han bodde i Andorsrud til 1914, da han flyttet tilbake til Furuvold hvor han døde i 1916, og Berte i 1920. Deres barn var: 1. Minda født i 1874, død 1943, hun drev en tid forretning på Skjåstad i Lier, men kom senere tilbake til Andorsrud. Hun var hele Åserudkrokens kjære tante Minda. 2. Emma, født i 1877, død i 1977, var gift med stasjonsmester Rogne på Burud. De hadde 4 barn, ingen av dem bosatt i Skoger. 3. Konrad, født i 1879, giftet seg i 1904 med Astrid Andersen fra Oslo, søster av Marie Hamsun, og overtok Andorsrud etter sin far samme år. Han var bestyrer hos Stibolt. I 1920-årene

kjøpte han gården Norby i Elverum og bodde der til sin død i 1972. Astrid Fjeld døde i 1968. De hadde 3 barn: Maleren Kai Fjeld, Gjertrud (lillemor) som giftet seg med Christoffer Borge i Skoger og Reidar, som har Norby etter sin far. 4. Barbra, født i 1881, død 1968 var gift med Einar Beheim. Der var 6 barn, Sverre, ugift, er den eneste som bor i Skoger. 5. Karoline (Kaja) gift mer Erik Henjum, bodde i Andorsrud, hvor Henjum var regnskapsfører for Selvig Bruk. Andresen overtok det i 1937. Karoline var født i 1885 og døde i 1962 eller '63. De hadde 2 døtre, ingen bosatt i Skoger. 6. Olaf, født i 1887, bodde på Furuvold, gift med Marta Berg fra Sagbakken. Der var 4 barn, bare Ella bor i Skoger, gift med Torbjørn Amundsen.

Anders Torkildsen Løkka var vel en av de første som kom etter Christian Fjeld. Han var fra Lykkja på Eidskogen, han kom til Olsen på Ingvaldsåsen, giftet seg med Elise Hagen, som bodde i Mælen og hvis mor var kommet fra Enebakk. De flyttet først inn i Nedre Furuvold, hvor det var folksomt nok fra før, så Anders bygslet jord av plassen Løkka, som fra gammelt het Tamburløkka. Han bygde hus litt lenger ned mot N. Furuvold enn der de gamle husene stod. Anders døde i 1938 og var da ca. 83 år gammel, Han var litt av en original, han kunne fortelle historier i det uendelige, og det med en sans for humor som en skal lete lenge etter, på sin rene og uforfalskede eidskogsdiagnostikk. Han var en sprek kar, ha lå og hogg tømmer på Gravdal på sin 80 årsdag, 9. januar. Anders og Elise hadde 6 barn: Thomas, født 1889, død 1970, Kaja, gift med montør Karl Andersen, Marta, født 1898, som bor i Løkka fremdeles, dessuten 3 døtre som døde som unge – det var i den tiden da tuberkulosen herjet blant ungdommen i Norge.

Thomas var endel med i bygdas styre og stell, han satt bl.a. flere perioder i herredsstyret. Hans kjæreste interesse var nok Alles Vel, der har han lagt ned mange arbeidsdager og mange penger. Han var ivrig avholdsmann og arbeidet iherdig for avholdssaken.

I 1883 kom også halvbrødrene Ingebret og Erik Hansen Ljøner til Skoger. Erik (f. 1855) ble boende i N. Furuvold og Ingebret i Enga. Erik var gift med Matea og Ingebret med Eli, søster av Edvard Bråten, alle fra Eidskogen. Erik og Matea hadde 7 barn. Bare sønnen Ole, født i 1886, ble boende i Åserudkroken, han giftet seg med Jenny Haveråen og bygde i Olsrud, som før het Bjørnebakken, navnet kan sikkert fortelle sin historie. Jenny og Ole hadde sønnen Helge, som bygde seg hus i Garåsbakken, og er en velkjent kar i idrettskretser i Skoger. Ole døde i 1966. Ingebret og Eli hadde sønnene Martinus og Håvald. Martinus er død og Håvald bor hos sin eneste datter Ella Emberland oppe ved kirken. Håvald var gift med Asta. Martinus var gift med Anna, hadde 2 barn: Einar gift med Alfild fra Vestfold, de har en sønn, Gunnar, gift med Ellen Steen, som har hus på Hans Steens grunn. Ingrid, gift med Rudolf Martinsen, de bor i Åserudkroken.

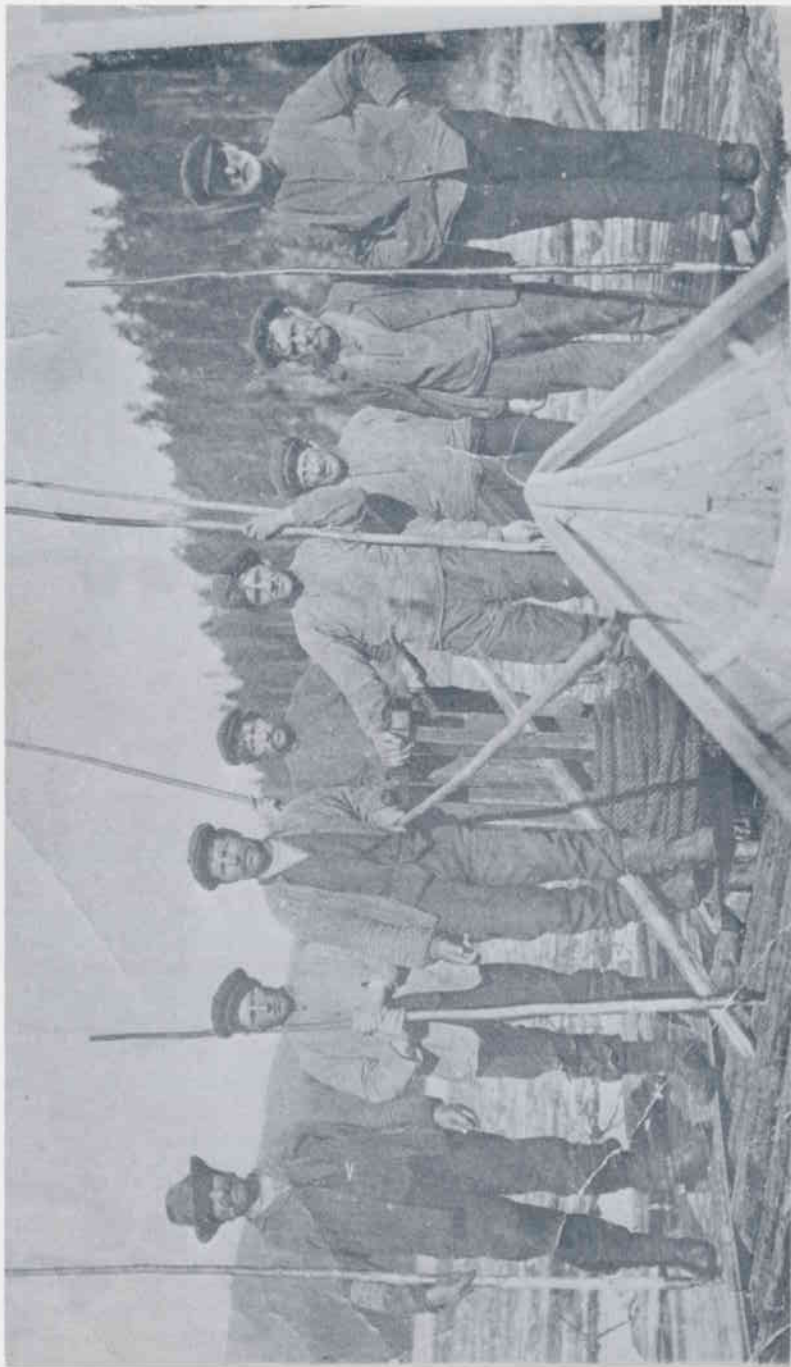
Edvard Bråten, født 1854, død 1947, kom omtrent samtidig med Ingebret og Erik. Han kalte seg først Edvard Arnesen, bodde i Bråten, fetter av Berte Fjeld, gift med Anna som var svensk. De hadde 8 barn, bare en lever nå: Guldborg Torsen i Drammen. Av de andre barna nevnes: 1. Emilie, gift med Adolf Amundsen, Glorup, barn: Einar og Erling Amundsen, bor i Garåsbakken, og Arne Amundsen, som bodde i Glorup, arbeidet i Bruket, døde våren 1977. 2. Karl, overtok Bråten etter faren, gift med Ingeborg Martinsen som fremdeles bor i Bråten, barneløse. 3.

Edvin, gift med Ingeborg Frøiland, Konnerud, drev i skogen på Skulkerud i mange år, døde for få år siden.

Sammen med Fjelds kom Bertes kusine, Eli, hun giftet seg med Jon Jonsen fra Numedal. I ekteskapet var 4 barn: Karl, Martin, født 1881, bodde i Åsstua til sin død 1955, Hedda – født 1884 – død 1953, gift med Nils Wisting, Konnerud. Heddass barn: Klare, født 1904, og Gustava født 1907, begge ugifte, bor på Konnerud. Harald født 1910, gift med Matea Haveraaen, bor på Konnerud, der er 2 barn. Jon født 1911, gift med Olga Holst, 3 barn. Heddass 5. barn er Nora, født 1919, gift med Torleif Unelsrød, Skoger, 3 barn. Nr. 4 av barna i Åsstua er: Emma, født 1888 – død 1966, gift med Anton Gravdal, i Fossen (som er selveierbruk). Hun hadde 4 barn, Jon Åsstuen, gift med Mari Maristuen, Vågå, bor på Konnerud. Kristian eier av Fossen idag, gift med Karen Margrete Skjelsbekk, Konnerud. Eli Treholt, Konnerud og Jenny Kjeksrud i Olsrud.

Eli Åsstua giftet seg etter Jons død med en svenske, Anders, og hadde sønnen Jørgen, som var født ca. 1895, død i 1954. Hans enke Magna Formo, Modum, bor på Konnerud. De hadde 2 barn.

Oluf Haveraaen, født 1873, død 1948, kom fra Haveraaen på Eidskog. Han giftet seg med Juliane Hansdatter Dalbak i Aurskog, født 1876, død 1959. De hadde 7 barn: 1. Harald født 1899, død 1966, gift med Emma Horgen. Han var elektrisk installatør, og bodde på Ingvaldsåsen. 4 barn. 2. Martin, født 1901, bor i Canada. 3. Jenny, født 1904, død 1977, gift med Ole Furuvold, 1 sønn: Helge. 4. Olaf født 1905, død 1967, gift med Ester Vold, skolestyrer på Konnerud, 2 barn. 5. Hans, født 1908, bor i Canada. 6. Johan født 1910, gift med sin kusine Anna Haveråen. Han var herredsskogs-mester i Hoff og

Fløtekarer på Majordammen. Fra venstre Ole Bergersen, Håvald Engen, Oluf Haveråen, Olaf Halvorsen, Harald Haveråen, Oscar Lundeby, Ole Syvertsen og Anders Løkka.

døde i 1973. 7. Matea, født 1913, gift med Harald Wisting, Konnerud, 2 barn. Harald og Olaf var begge ivrige idrettsmenn og med i Hjemmefronten. Harald deltok også meget i bygdas offentlige liv.

Oskar Lundeby fra gården Lundeby på Eidskog, kom omtrent samtidig med Haveråen, ca. 1895. Han var født i 1884, død 1956, gift med søster av Juliane Haveråen, Hanna Hansdatter Dalbak. De hadde 4 barn: 1. Helga, født 1900, gift med Andreas Fossan, 2 barn. 2. Hjørdis, født 1904, gift med Anton Haugen. 3. Astrid, født 1906, død 1976, gift med Karl Fossan, 1 datter. 4. Harald, født 1911, død 1932, druknet i Majordammen.

Bruket bygget hus for Haveråen og Lundeby med jord til av Løkka. Disse bruk kalles Haveråen og Lundeby idag.

Oppsitterne på alle disse små bostedene betalte en meget liten årlig leie til Selvig Bruk. De hadde ca. 10–15 mål jord. De kunne ha et par-tre kuer, en kalv, et par griser og høner. De avlet det meste av den maten de trengte, dessuten forpliktet bruket seg til å skaffe dem årlig arbeide i skogen til vanlig betaling.

I skogen ovenfor Furu vold, er en liten stue, der bodde gamle Bergersen, han var også fra Eidskogen. En annen eidskoging var Ole Syvertsen, gift med Dorteia. På sine eldre dager bodde ekteparet i Snekerstubbakkene.

Eidskokingene var til å begynne med en liten enhet for seg i Åserudskogen. De eldste beholdt sin hjemlige dialekt, sproget var det første som slo meg og

som vakte min nysgjerrighet, uttrykk og tonefall var helt anderledes enn hos den innfødte befolkning. Eidsskokingene var langt hjemmefra, det var tungvint og kostbart å besøke hjembygda eller få besøk. Svært mange var i slekt eller i familie, det ble et spesielt samhold mellom dem. Alle hjalp alle om det var noe som knep, spesielt var tante Minda en utrettelig hjelper. Idag er det svært få av 2. generasjon igjen, bare Marta Løkka bor fremdeles i Løkka, og to av Lundebyes døtre bor i Svingkroken. Håvald Engen ved kirken og Matea Wisting på Konnerud. Men det hyggelige er at samhörigheten og hjelpsomheten finner vi enda i Åserudkroken. Det er liksom ånden fra gamle dager som lever videre idag.

Aud Beheim

Nordby gård

- sentrum for aktiviteten på Åskollen

Akkurat som Borge gård i Skoger er et samlende sentrum for landbruksredskap i tidligere Skoger – vil fjøset på Nordly gård på Glassverket bli et senter for samlingene som Tangen/Åskollen avdelingen av Skoger historielag ønsker å etablere. Avdelingens formann, Elis U. Olsen kan fortelle at man nå er kommet til enighet med anleggsgartner Henning Rømche om rett til å låne – senere leie det ildfaste fjøset på Nordby gård.

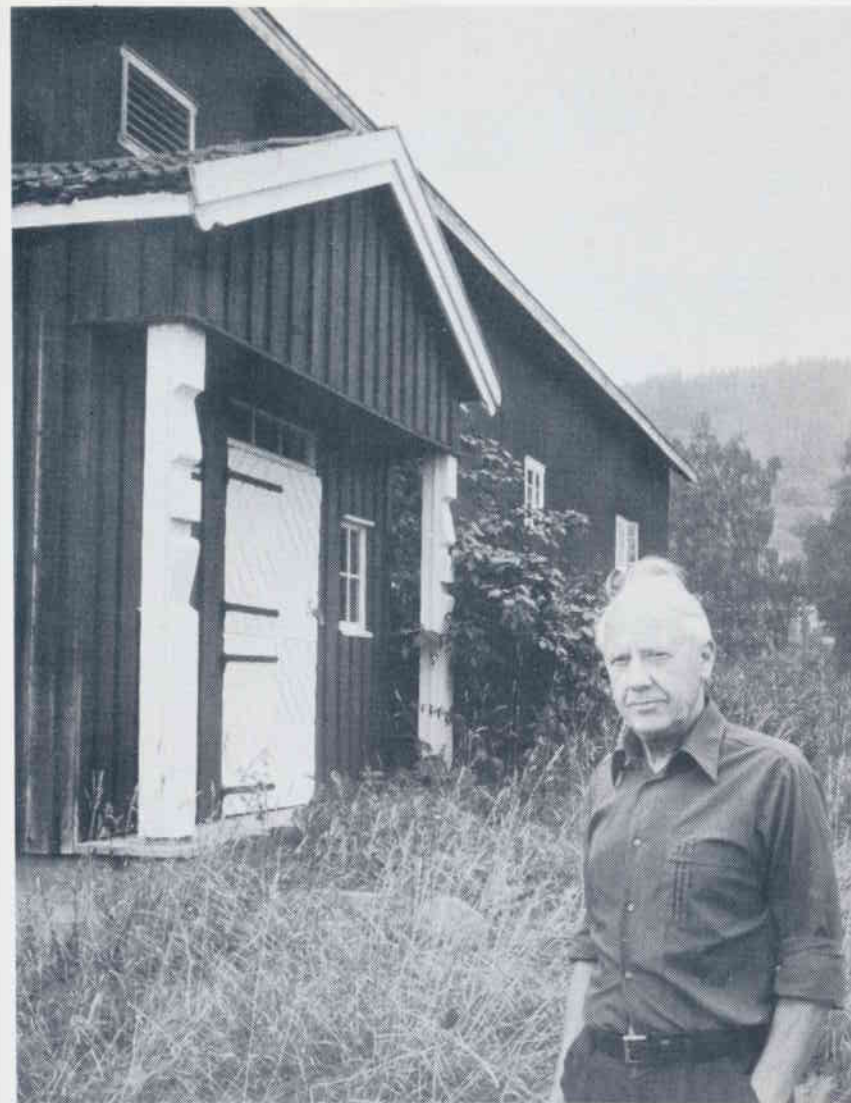
Avdelingen på Tangen/Åskollen har arbeidet iherdig for å finne fram til et sted – og få til en avtale om lokaliteter for de samlingene man har planlagt. Sentralt i det arbeidet som drives i denne delen av tidligere Skoger kommune står de tre bedriftene Drammen Jernstøberi, Drammens Glassverk – og det nedlagte Nøsted Bruk. Et utvalg bestående av Jørgen Ringstad, Oddvar Bjerknes og Elis U. Olsen har fått som oppgave å organisere innsamling av

materiale fra de tre bedriftene. Det er videre nedsatt et underutvalg på tre medlemmer for den enkelte bedrift, og de skal i gang med detaljearbeidet hver på sin plass.

Tangen/Åskollen avdelingen har også satt ned et utvalg som skal organisere alt dugnadsarbeid som er nødvendig – og det er klart at lokalene på Nordby gård har behov for en ikke liten dugnadsinnsats for at de kan tas i bruk til sitt formål.

På Glassverket pågår også en lokalhistorisk undersøkelse hvor man legger vekt på bedriften, dens nabolag og boligmiljø. Drammens Glassverk er bedriften det dreier seg om – og Elis U. Olsen har sørget for å tilrettelegge det historiske materiale som er nødvendig. Undersøkelsen foretas av mag.art. Inger Haugen. Historielaget er stilt i utsikt å kunne disponere det intervjumateriell som lages i tilknytning til undersøkelsene.

Ole Kr. Mortensen

Bildet: Elis U. Olsen foran fjøset på Nordby gård som nå skal romme historisk materiale/materiell fra Tangen/Åskollen-området.

Foto: Joronn Sagen

KONNERUD-GRUVENE

- kulturhistorie som det tørkes støv av

I forbindelse med Skoger Historielags opprettelse ble det dannet et «Grubeutvalg» med arbeidsområde «Konnerudgrubene». Arbeidsområdet har av naturlige grunner blitt utvidet til også å gjelde de øvrige gruber og skjerp samt dertilhørende industri på Konnerud.

Kort fortalt så er vår intensjon å få samlet historien om disse gruber med tilhørende industri, samt ta vare på de gjenstander som enda måtte finnes i området. Det oppfordres derfor til det publikum som ferdes i disse områder om å fare varsomt frem, riv ikke ned steingjerder eller en eller annen steinrøis, «Steinrøisa» kan nemlig være rester av et byggverk.

Forholdet er nemlig det at en av de «steinrøiser» som vi har funnet er fundamentet til en dobbelt masovn som ble anlagt her i begynnelsen av «Verkets» historie.

Det har vært skrevet flere bøker om «Konnerudgrubene» eller rettere sagt dets opprinnelige navn, nemlig «Det Jarlsbergske Sølvhaltige Blye og Kobber Verk». Det ville ikke være riktig å komme med en lengre avhandling om

dets historie i denne forbindelse, men et lite resymè skulle være på sin plass. Noen av de bøker som omhandler «Konnerudverkets» historie er:

«Beskrivelse over det Jarlsbergske Sølvhaltige Blye- og Kobber-Verk, efter de af afdødes Erland Thoresen samlede Materialier udarbejdet af Gerhard Faye Capellan pro Persona til Skouge og annekterede Tangens og Jarlsberg-Verks Menig-heder». Med innledning av dr. philos Halfdan O. Christophersen. «Skogerboken» av 1931.

«Konnerudgrubene» av Karin Pihl (1976).

Det var endel små funn av jernmalm så tidlig som på 1500-tallet på Konnerud, men det var først i året 1729 at den første ordinære grubedrift begynte. Dette året ble det dannet et «Participantselskap» hvor en av aksjonærene var Frederich Anthon Wedel, greve av Jarlsberg. Det samme år ble grube-rettighetene (mutet) sikret etter bergloven av en mann ved navn Cicignon, hvis navn var godt kjent på den tiden. Av yrke var han kaptein i det militære, noe som mange av datidens grubemenn

Formannen i gruveutvalget Nils Otto Larsen og sønnen Rune, tar en titt på ei malm-bøtte som er funnet langt inne i fjellet under Konnerudkollen.

Foto: Ole Kr. Mortensen

var. De store sølvfunn på Kongsberg var sikkert en av grunnene til den store aktivitet som var i områdene på Eiker og Konnerud. Det ble skjerpet på mange steder, men funnene var det vel enkelte ganger så som så med. Driften av «Konnerudgrubene» førte med seg en del industri og det ble etter hvert et større samfunn som var direkte knyttet til grubedriften. Av industri kan nevnes pukkverk, smelteovner, og i senere tid spikerhammere. Møller og andre innretninger som gårdssager drevet av vannkraft ble bygget.

Vannkraften var det primære i all den industri som ble bygget, den var drivkraften. Det ble bygget dammer med begynnelse ved Ormetjern og videre nedover til Verkenselva hvor det meste av industrien var plassert. Men det viste seg dessverre at det var til sine tider for lite vann til ordinær drift. Et år det ble funnet rikelig med malm, og utsiktene til god avkastning var til stede, så sviktet vannkraften. Det var liten om ingen nedbør – noe som medførte redusert drift av blant annet pukkverkene.

Rent sosialt må sies at det samfunn som her ble dannet, utviklet en trykdeordning som var meget bra til den tid å være. «Knappskattkassen» som den het, utbetalte sykepengen til de som kunne dokumentere at de var syke. Ved død fikk de pårørende to måneders lønn. Inntektene var skatt av arbeidernes lønn samt avgifter og leier på de eiendommer verket eide.

I tillegg kom også bøter for eksempelvis å unnlate å gå i kirke eller det å banne i grubene. Det var «Schicktmesteren» som administrerte «Knappskattkassen».

Skole ble også opprettet og det gamle skolehuset lå like ved «Eleonora». Driften av «Konnerudgrubene» ble økonomisk ingen suksess. I året 1777 gikk «verket» konkurs. Administrator ved auksjonen var Erland

Thoresen. Den videre drift fortsatte med forskjellige eiere frem til år 1913 hvor all drift opphørte. Det kom igang noe prøvedrift under krigen, men denne ble stoppet. Erland Thoresen var en sentral mann i datidens Konnerud. Han var i en periode knyttet til Eidsfos Verk, som eiet og drev Nikkerud grubene. Malmen herfra, som forøvrig var jernmalm, ble fraktet med hest og kjerre over til Vestfossen, og derfra med båt til Eidsfoss. På et senere tidspunkt ble malmen også fraktet frem forbi Stubberud og til «Kollen» og derfra ned «Pukkerudlinna». Eidsfoss Verk hadde gruberettighetene for Aaserud Jernskjerp og Aaserud med Dorthe jerngruber (Nikkerud) samt Narverud Jernskjerp og Jerngrube frem til ca. år 1970, da de lot rettighetene utgå.

Det som foran er nevnt er kun bruddstykker av en ca. 250 års historie, og «Grubeutvalgets» intensjon er som foran nevnt, å prøve å få samlet denne historie kronologisk, samt videreføre dette til Konneruds innbyggere. Et ønske er også at vi med tiden får et sted å oppbevare de ting som blir samlet inn.

Den tiden «Grubeutvalet» har arbeidet, er det blitt foretatt befaringer i «Konnerudgrubene» hvor blandt annet bergmester Myhra fra Østenlandske Bergdistrikt har vært med. Videre er det foretatt befarung langs «Verkets» vannveier, dammer og industri langs Verkenelva.

I 1977 ble Skoger Historielag bedt om en uttalelse vedrørende sikring og bevaring av grubene. Denne innstilling ble oversendt Drammen Kommune i oktober 1977 og omhandlet alle sjakter og stoller i grubeåsen. Innstillingen ble utarbeidet i samarbeid med bergmester Myhra. De fleste sjaktene er i dag sikret behørlig med høye gjerder og det som gjenstår er å sikre stollene med porter. Når det gjelder fjellet inne i grubene så er dette mange steder i dårlig stand, med

stor fare for ras. Etter de befaringer som er foretatt har vi fått dannet oss et bilde av tilstanden og det kan uttrykkes slik at dersom det er praktisk og økonomisk mulig så vil utvalget gå inn for å få sikret «Skibakkestollen» og «Kontaktstollen» i første rekke slik at disse kan bli i stand for evt. fremvisning. Det skal i den forbindelse nevnes at utvalget har fått henvendelse fra Rotary avd. Konnerud samt Drammen Hisotielag om bistand ved omvisning inne i grubene, og utvalgets medlemmer har bistått med dette.

På forsommeren ble det på Hallermoen skole holdt et innlegg på et par timer om «Konnerudgrubene» og tilhørende industri og dette ble fulgt opp med en «Grubetur» i området. Speiderne på Konnerud har også fått samme «Grubetur».

Det er foretatt befaringer av dammer og vannveier på Konnerud og det er da naturlig og begynne øverst, nemlig på Stubberud. Ormetjern er det vann som ligger lengst unna. Tjernet ligger på vannskillet mellom Drammen og Nedre Eiker. Det er demmet opp i begge ender og i østre dammur er det en luke. Mot vest er det hel dammur. Fra Ormetjern er det sprengt ut en kanal for å lede vannet østover til neste dam, nemlig Stubberud dam. Kanalen er på sine steder over to meter dyp. Kanalen går for det meste over eiendommen Damstykket b.nr. 13 og 14. Lenger nede på jordene før Stubberud dam, kommer bekk fra Dalemyr dam. Dalemyr dam ligger nord/øst for Ormetjern, ved gården Treholt. Dammur og dypeste del av dam grenser inntil gården Damstykket b.nr. 13 og 14. Dammuren er stort sett intakt.

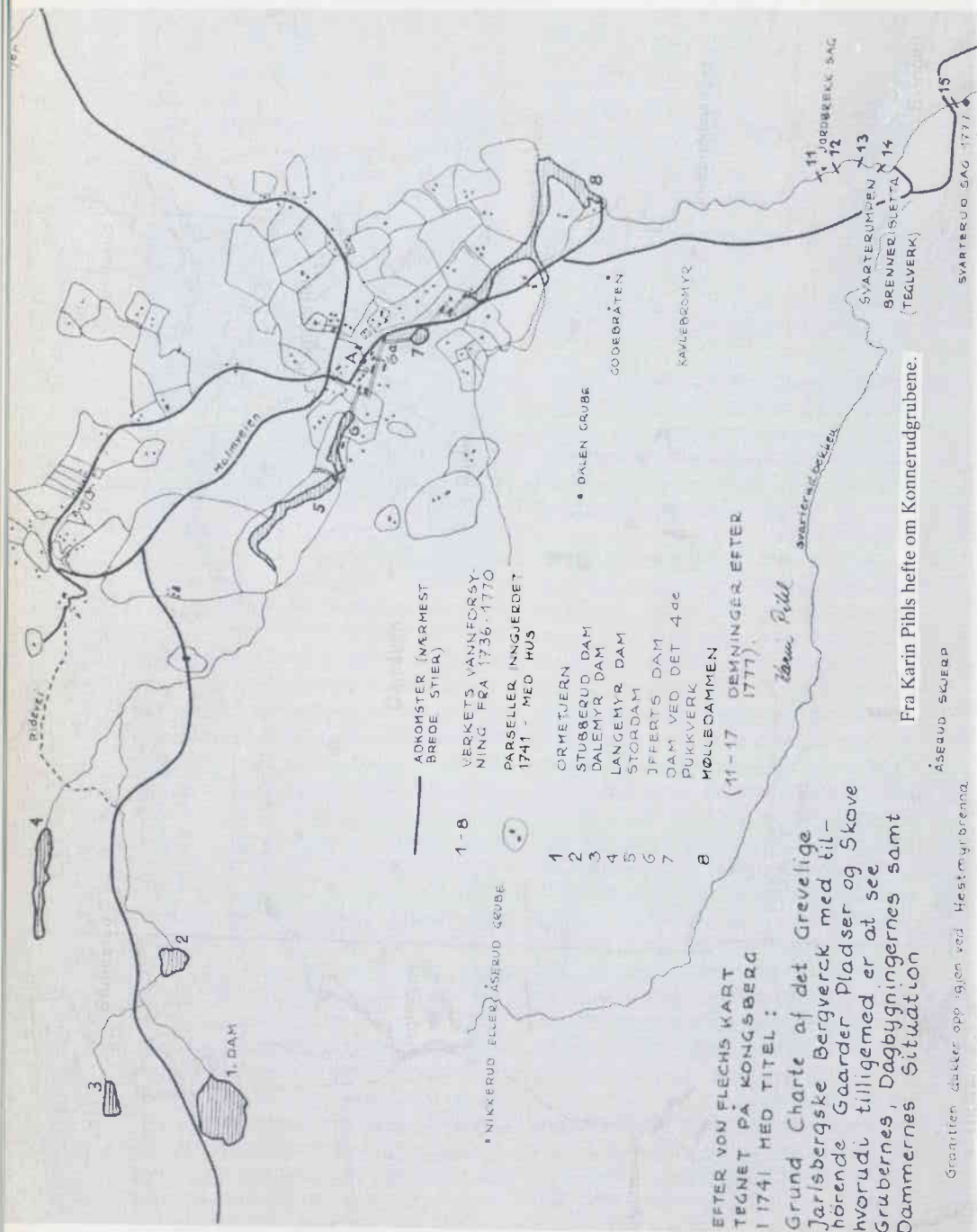
Den har sunket sammen på midten, dette på grunn av den kjørevei som er anlagt her. Nordre del av dammur er bevart og angir ganske nøyte den tidligere høyden. I Erland Thoresens

Denne typen lampe var dagligdags i sjaktene under Konnerudkollen.

Foto: Ole Kr. Mortensen

beskrivelse er referert til Dalemyr dam som også hadde utløp mot Eiker. Det som er av interesse her er om utløpet har vært vestover mot Hagatjern eller nordover mot dalen mot Langmyrdammen. Dette forhold vil bli undersøkt nøyere. Vannet fra de to forannevnte dammer går så ned i Stubberud dam. Her er rester av dammur. Videre går vannet østover til det kommer sammen med bekk fra Langmyrdammen. Rett på nedsiden av dette bekkemøte ligger Johan Tolgens mølledam, hvor det er tydelige rester av dammur. Langmyrdammen ligger delvis på Nedre Eiker. Dammen ble bygget til samme formål som de forannevnte dammer, nemlig å skaffe, magasinere, vann til verket og dets industri. Det var en stund på tale å føre vannet i renne bort til «grubene» men denne tanke ble frafalt. En ting som kan nevnes om

«Gården» slik den er i dag. På dette stedet hadde greven sin residens under besøkene på Konnerud.

Foto: Joronn Sagen

Langmyrdammen er at den aldri har klart å holde på vannet. I et forsøk på å rette på dette forhold virker det som om det er bygget en ekstra dammur. Tilfellet er nemlig det at fjellet i grunnen har slepper og vannet ledes ned i disse og kommer så frem igjen lengre nede i åsen. Vannet kommer så ned i Stor-dammen, også kalt Eskerudtjern, og videre ned i Ifferts dam. Herfra har det gått i renne frem til to pukkverk som lå ved fossen (på veien inn til Dalen) like bak «Gården». Det er her tydelig rester etter denne virksomhet. Det er store hauger med «after» og inne i «aftern» stikker det frem plankegulv og fundamenter. Plankegulvet er ca. 200–250 år og meget godt bevart, dette p.g.a. «afterns» beskaffenhet. Ved siden av det andre pukkverk er også fundamenter etter en mølle, men det er fra en senere tid, nemlig Hickmann's periode.

Det har vært 6 pukkverk langs Verkenselva fra Iffertsdam og ned til Svensedammen. Det er stort sett tydelige rester/fundamenter etter alle. På oversiden av 4. pukkverk var også en dam (Ved siden av nåværende Eikholt

senteret). Vannet gikk herfra i trerenne. I dette området er også rester etter en masovn. Denne hadde en lang horisontal avtrekks-kanal opp og langs Verksveien, og gikk så over i en høy skorstein av trematerialer. På nedsiden av 2. pukkverk finnes i dag fundamenter etter en dobbelt masovn samt rester av en slagghaug. Det ble her også funnet endel gul murstein og det er fastslått at denne er produsert i området. Høyst sannsynlig fra «Brennerisletta». Like på nedsiden ligger i dag en sagbygning. På denne tomten har det før vært oppført en mølle. Etter at vannet har forlatt 6. pukkverk gikk det ned i Svensedammen også kalt Mølledammen. Demningen her er av ny dato. 22/7 1939 ble den gamle demningen tatt av flom og det ble gjort store skader utover i Skoger.

Videre utover Verkenselva har det vært dammer, fangdammen og industri. Like på oversiden av nåværende Konnerud Trevarefabrik ligger en dam. Dammuren er forholdsvis godt bevart på den ene siden av elveløpet. Tømmerstokker er laftet i hverandre og det er fylt stein innvendig. I fjellet er det slått

ned jernbolter. I fossen under denne dam (Jørnby) ligger rester etter Jordbræk Sag. I eller ved nåværende Konnerud Trevares lokaler var det i begynnelsen av 1900-tallet et filleriveri (shoddyfabrikk). Mannen som drev dette var trønder og het Alver. En kommer så ned noen fosser hvor det er rester etter ukjente innretninger og ned til «Brennerisletta». «Brennerisletta» ligger der hvor Svarterudbekken og Verkenselva møtes. På tomten er en del fundamenter og det er funnet noen murstein etter det teglverk som her engang var. Elven flater så noe ut mot broen med vei fra Svingen til Andorsrud. Ved denne broen skal det ha vært en demning, men det finnes ingen rester etter denne. Derimot på andre siden – på nedsiden av en mindre foss, finnes fundamenter etter Gråten Svarterud Saug fra 1777. Like på oversiden og på nedsiden av utløpet til Imjeltbekken har det vært dammur. Det er drevet ned jernbolter i fjellet og det er også rester av tømmerstokker og fylling fra jorddammer. Disse dammer har neppe blitt benyttet til magasinering av vann, men høyst sannsynlig til å fange opp og lede

De som ferdes i områdene ved «Vaskeriet» kjenner sikkert denne solide veikanten igjen. Den er ikke bygd til gruvedriften, men anlagt av E-verket da man i begynnelsen av 1900 anla ny transformertorkiosk i Baklia.

Foto: Ole Kr. Mortensen

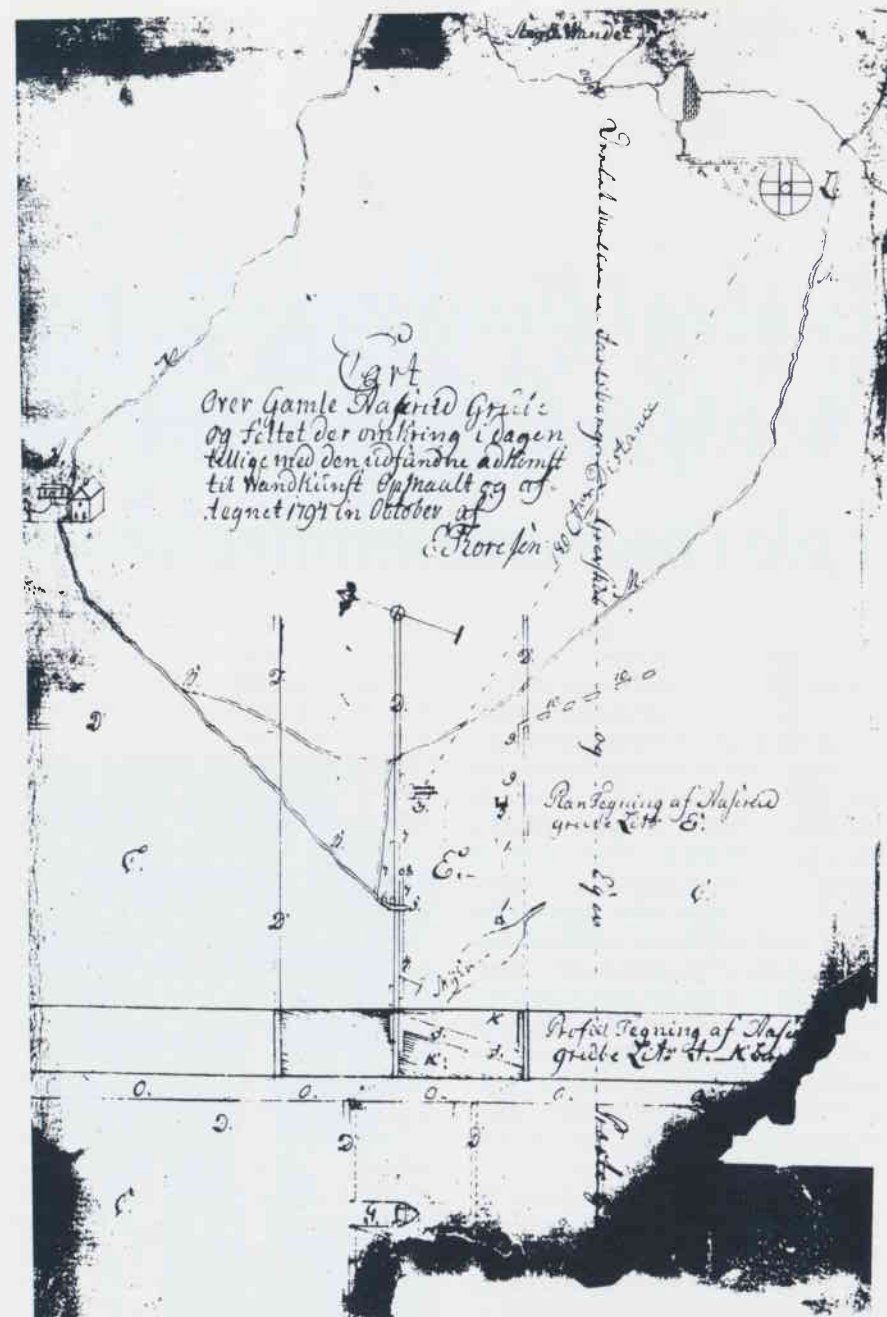
vannet til et vannhjul med en eller annen innretning som sag eller mølle.

Veien som går fra «Sletta» forbi «Haugen» og ned til «Holland» er den opprinnelige vei som ble brukt i 1729. Her ble malm transportert fra grubene og ut til Selvig gård i Sande som var innkjøpt av verket på grunn av beliggenhet og tilgang på vannkraft. Det ble bygget pukkverk og smeltehytte, men økonomisk kunne ikke dette bære seg da frakten av malmen ble altfor dyr. Smeltehytten ble flyttet til gården Ekholt og det ble her bygget nye ovner.

De her forannevnte betraktninger syntes å være bare en grov skisse av den historie som er om stedet Konnerud, jo mer en leser om dette desto mer forstår en at her er mye å hente. For at vi i Grubeutvalget og i Historielaget skal komme videre i vårt arbeide, trenger vi den hjelp vi kan få fra de personer som sitter inne med historier og viten om den svunne tid, eller kanskje det også finnes gjenstander som det iallefall kunne være mulig å få tatt bilder av.

Vi vil iallefall prøve så godt vi kan å informere om de ting vi på fritiden sysler med.

Nils Otto Larsen

Dette kartet er nedtegnet av Erland Thoresen i 1794 og viser Aaserud gruver. Helt øverst er Steglevannet.

Laksen i Drammensfjorden

- hobbyfiske og stridens eple i mer enn hundre år

Laksefisket i Drammensfjorden har foregått siden Arilds tid, uttalte engang den legendariske redaktør Torgeir Vraa i Fremtiden. At dette fisket virkelig er gammelt beviser det faktum at Drammensfjordens Settegarnsforening ble stiftet 7. juli 1864. Laksefisket i Drammensfjorden har vært et stridens fiske gjennom årtider – helt fram til drivgarnsfisket i fjorden fikk sin dødsdom i 1977 – og alt fisket opphørte fra denne høsten. I denne artikkelen tar Alf Lyngstad – ildsjel og aktiv laksefisker selv i mer enn en menneskealder – et tilbakeblikk på laksefisket som ikke minst for Glassverk-folk var av den største betydning. Lyngstad har gjennom årrekker vært tillitsmann i laksefiskernes forening på fjorden – Drammensfjordens Fiskeforening.

Den direkte årsak til dannelsen av foreningen var nok at det i 1863 etter henstilling fra grunneierne i Lier og ved Hellefoss, ble vedtatt en kongelig resolusjon som satte lina for det tillatte fiske i Drammensfjorden urimelig langt ute. Man mente dengang at det var

meningsløst at befolkningen i Drammen ikke skulle få lov til å fiske i sin egen elv og fjord, men måtte reise helt ut i Røyken og Hurum. Begrunnelsen for

Alt Lyngstad med sin første laks – i 1938 da han var 14 år. Den veide 9,5 kilo.

Laksefiskerne gikk også i 1. mai-tog med plakater for å markere sine krav.

lina hørtes besnærende ut, nemlig at fisken skulle få anledning til å komme opp i elvene for å gyte. At laksens frie gang er blitt hindret ved påbygging av Hellefoss gang på gang, og i Lierelven på forskjellige andre måter, er ikke tatt i betraktning ser det ut til.

At denne forenings medlemmer har kjempet for sin sak, viser alle de søknader og henvendelser som er sendt gjennom årene. Like før århundreskiftet fikk man en grundig utredelse om forholdene og fiskelinjen ble flyttet.

I Sth. Prop. nr. 1 – hovedpost VI i 1897 heter det bl.a.: «Som det nu er, er Tilstanden rent ud lovløs. Det er ikke en enkelt Fisker her og der, som nu og da sniger seg til at fiske ulovlig – man har saa at sige at gjøre med en hel Hær af Folk, som ligger i aaben Krig med den bestaaende Orden, Og Fiskerne synes at have Befolkningen i Drammen og Omegn i Ryggen. Aviserne taler deres Sag, og efter hvad der fortælles, er Kommunestyrelsene i Drammen og i

Bygderne deromkring af den Mening, at deres Krav er beføyet».

Denne stortingsproposisjonen er undertegnet i Kristiania i november 1897, og den slutter slik: «skulle Opsynet blive fuldt effektivt maatte der ansættes en større Styrke af Opsynsbetjente og antagelig benyttes mindst to Dampskibe. Dette vilde dog blive en for kostbar Affære. Der gives imidlertid et andet og mindre bekostelig, men maaske ligesaa virksomt Middel, som der under saadanne Forhold muligens turde være Spørgsmaal om at anvende. Man forsyner nemlig Opsynsdampskibet med en Dræg eller et lignende Redskab til at opfiske de Garn som er udsatte paa den fredede Fjordstrækning, og lader saa Skibet i fuld Fart paa Kryds og Tvers over fjorden indenfor Grænselinien. Herved vilde ikke et eneste ulovligt Garn ungaa sin skjebne – og Fjorden vilde snart blive rensket.

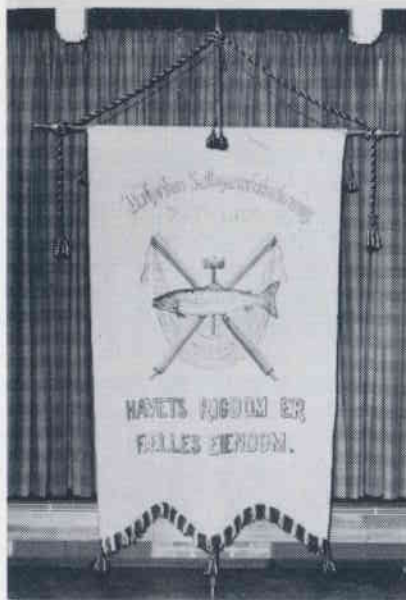
Hvem som sto i spissen for foreningen fra starten av kan en ikke si. En

har ikke kunnet oppspore protokoller eller skriv fra den tid. I 1874 viser det seg at feieinspektør O. Selvik var formann. Etter hva jeg har lest meg fram til i gamle dokumenter var det få medlemmer fra Glassverket med i foreningens første år. Men de kom med etterhvert – i styre og utvalg. I 1927 var både Adolf Olsen og Konrad Pettersen med i styret. Øvrige medlemmer fra Glassverk-området dette året var: Hilmar Gustavsen, Jørgen Ankersen, Aksel Eriksen, Oskar Olsen, Konrad Auensen, Johan Berg, Trygve Hetty, Halfdan Hetty, Anders Berg, Johan Fredriksen, Martin Hansen, Ernst Pettersen, Petter Hetty, Robert Jensrud og G.K. Jensrud.

I årene etter 2. verdenskrig flyttet man møtevirksomheten fra Arbeiderforeningen til Glassverket.

Kjærkommen ekstrainntekt.

I år med stor arbeidsledighet ga dette fiske en kjærkommen ekstrainntekt for

Drammensfjordens Settegarnsfiskerforening står det på denne fanen som er fra 1864 – og nå forært Drammen Museum.

mange. I 1898 var det i Drammen registrert 104 drivgarnsfiskere som oppga å ha fisket for kr. 20.800,–, mens 105 faste fiskere hadde en inntekt på kr. 23.587. Fisket i Drammensfjorden fikk etterhvert mer og mer karakteren av hobbyfiske, og var i den siste menneske alder det eksisterte et rent sådant. Noen næringsinntekt var det overhodet ikke snakk om. Setter man opp de utgifter man hadde, så tror jeg oppgjøret i de fleste tilfeller vil balansere. Men, det er klart, noen gjorde et varp eller to på sommeren og da ble det noen kroner til overs.

Det var imidlertid ikke kroner og øre som telte ved dette fisket, det var hobbyen, det å kunne be med seg en kamerat eller bekjent på fjorden en natt og få oppleve den spenningen det var å passe gamlenken, studere hver kork, eller flyter som noen sier, ligge og lytte til alle lyder som natten bærer fram. En laks var kanskje oppe og vaket, eller en sprelsk sjø-ørret gjorde en himmelsalto og datt ned igjen med et høyt plopp. En lå der med ørene på stilker og lyttet etter aktiviteten i andre båter, det var lett å høre hva de foretok seg en stille sommernatt.

Var en så heldig å få se eller høre han «Salomon» begynte å valse rundt i ens eget garnsett, stoppet tidsrekninga. Det var like spennende hver gang det hendte – hjertet arbeidet ikke normalt igjen før fisken lå i båten.

Drivgarnfisket i Drammensfjorden hadde vel fått fortsette 4 dager i uken i tiden 15. april–25. august hvis ikke nylongarnene var blitt oppfunnet. Da disse garn kom på markedet oppdaget man mulighetene for et lønnsomt fiske mange steder i vårt vidstrakte land. Grunneiere og elvefiskere ble etterhvert mer og mer høyrøstet i sine protester mot drivgarnsfisket.

I 1964 ble fisketiden kortet ned med 5 uker og skulle nå foregå i tiden 1.

En natts fangst på Drammensfjorden i 1947. Fra venstre Kjell Hetty, Frantz Almquist, Marin Gustavsen, og Adolf Olsen.

mai–4. august. Denne reduksjon av fisketiden hadde ikke den påtenkte virkning, antallet av drivgarnsfiskere bare øket og øket, og man gikk til det skritt å stoppe alt drivgarnsfiske etter laks i 1969. Dette skapte en storm av protester, og ikke minst i Drammen følte en seg urettferdig behandlet.

Her hadde man på et tidlig tidspunkt

innsett betydningen av å drive kulturarbeide. Drivgarnsfiskerne i Drammen hadde vært med på å stifte Drammen og Omlands Fiskeadministrasjon i 1948. De hadde lagt ned mange tusen dugnadstimer på DOFAS's settefiskanlegg som var reist i Sjøstad og aktivt tatt del i arbeidet med å skaffe stamfisk til anlegget. Bare i tyveårsperioden 1948–

1968 ble det utsatt over 300.000 oppfôret settefisk av laks og ørret på Lierelven og Drammenselvans tilløpsbekker. Denne produksjon av settefisk representerte betydelige verdier og det var vel ikke rart at fiskerne reagerte når de ble nektet å få være med på å beskatte den fiskestamme de selv hadde vært med på å holde vedlike.

At det nyttet å drive et slikt kulturarbeide hadde man i Drammen fått synlig bevis på. Den laksestammen som DOFA's settefiskanlegg fikk stamfisk fra, nemlig Lierelvlaksen, viste i løpet av noen år en slik økning at ingen tvil var mulig, det lot seg gjøre å høste hvis man ville så.

Laksefisket i Drammensfjorden forandret karakter med årene. Til for 25–30 år siden var det et omstendelig arbeide å holde et garnbruk. Lingarnene som ble brukt skulle tørkes etter hver natts bruk og ble pent og sirlig klaret ut på garnhengerne. Ble det sol måtte garnene tas inn tidlig, sola måtte ikke brenne tråden. Så var det lapping og opptreing før neste natt. Farging av garnene ble også foretatt med visse mellomrom.

Alt i alt var dette et arbeide som tok mange timer i uken, og de fleste hadde jo sitt faste arbeide ved siden av. Lingarnene holdt som regel ikke mer enn 3 år, så en 2–3 nye ble gjerne bundet om vinteren.

I de siste år som fisket foregikk var det vel knapt noen som kunne tenke seg å dra ut en natt med annet enn nylongarn som kunne ligge våte hele uken i gjennom. Påhengsmotor var like selvskreven som klepp.

Slik var det ikke tidligere, ro en 15–20 km på en natt var ikke uvanlig. Selv om en fikk en frisk nordavind å stampe mot om morgenen var folk både blide og fornøyde, selv om fisken oftest

uteble. Ble det derimot fisk, rodde man som regel opp i byen når garna var klargjort på stengene, fisken skulle selges og kanskje ble det en rå med både øl og dram.

Overtroen huserte hos de fleste laksefiskerne. Møtte man en «kjerring» med forkle på når en skulle ut og fiske, var det like godt å snu, var det enkelte som hevdet, og det var de som gikk hjem og lot laks være laks den natten. Å ha penger med seg på fjorden var rene vederstyggeligheten, selv husker jeg at jeg som 10–12 åring ble truet til å kaste en 25 øre overbord en natt, kom til å nevne at jeg hadde penger på meg. Fisk ble det allikevel ikke, så trua på disse svarte-doms-kunstene til gamlekara fikk en stygg brist.

Det var mange store navn blant disse laksefiskerne, best husker jeg Paulsen og Hermansenkarene fra Holmen, Fraktanbrødrene fra Strømsøiden og Jensenrud-gutta fra Glassverket. De ble alle sammen hørt på når praten kom inn på laksefiske.

Kanin og laksefiske.

Uttallige historier ble fortalt, og jeg må referere en avdød fiskevenn som for mange år siden var ute en natt i april mnd. Det ble kaldt om natten og disse to, det er vanligvis to i båten, fant på å legge i land på Lahell-holmen for å tenne opp en nying. Her var det sluppet ut en kanin om kvelden og denne var vel noe menneskekjær og søkte selskap med karene ved bålet. Aksel, som min venn het, trodde fullt og fast på at det var en hare han fikk se. Noe å skyte eller slå med var ikke for hånden, så resultatet ble at han grep fatt i kaninen og omsider fikk plassert den i plitten på båten. Vel hjemme om morgenen kom jo det vanlige spørsmålet fra andre: «Nå Aksel, har det blitt noe fisk i natt»? – Nei, svarer han – men det har jamen blitt hara, truru itte vi var på land på

Lahell-holmen og så kom en hara hoppanes. Jeg greip'n i øra og putta'n i plitten på båten. «Å død å pine», var det en som sa – «det er ikke hara du har fått Aksel, det er kaninen til han Ville, han har kjøpt harahund-valp og i går kveld slapp han en av sine kaniner på Lahell-holmen for han skulle trene bikkja i dag».

Ville og sønn var allerede på vei over fjorden, harabikkja selvfølgelig med, og nå var gode råd dyre. Endsaket ble at man i all stillhet brakte kaninen hjem til Ville og fikk plassert den i kaninburet.

Ingen gikk jo å la seg den morgenen, de ville se Ville kom tilbake, og det gjorde han. Harabikkja ble mer eller mindre kastet i land og Ville illskreik til kjøteren: «gjorde jeg rett, så skaut jeg deg, forbanna fillebikkje». Men i det samme roper sønnen, som var kommet opp til huset: «Pappa, kaninen sitter jo i buret den».

Min læremester Fritjof.

En av de store gutta, Fritjof, ble min læremester på fjorden. Et bedre menneske har jeg aldri møtt. Han var født optimist og trodde garna skulle søkke hva tid det skulle være. Historier hadde han tusenvis av og husket vel hver eneste fisk han hadde fått, ja til og med vekta på'n.

Vi fisket sammen i mange år, før jeg fikk skaffet meg garn selv. Under en hovedreparasjon på Glassverket i 1959 hadde vi mange leiefolk, og en av dem, en reparatør, skulle være med Fritjof på fjorden. De hadde med seg en god dram og noe øl, avtalen var at ble det fisk så skulle gjesten få denne.

Jeg hadde tatt mine forholdsregler og sørget for å sette mitt garnsett så nære som mulig om natten. Ved midnatt var jeg borte og pratet med kara og kom tilfeldigvis til å si «det er lakseklubber det, Fritjof», jeg hadde en nødbluss-rakett i aluminiumshylse liggende i ripa

Dette er en av de absolutt største laksene som er tatt av drivgarnsfiskere i Drammensfjorden. Vekt 26 kilo, og tatt rundt 1930 – og en stolt fisker er Adolf Olsen.

på båten. Fritjof måtte få lov til å kjenne på tyngden. Klubbe ble sånn noenlunde godtatt og fikk karakteren «ja, den er kanskje ikke så værst» før han ga den tilbake. Jeg løste sikringsplinten og fyrte av, etvoldsomt gnistregn i det raketten fór avsted og disse to var så runde i ryggen som to sagbågar der de satt.

Litt senere på natten var jeg borte og fikk knytt fast en solid lintråd i bunnen på et av garnene, ca. 50 meter fra endebøyen. Jeg ga ut slakk og lå og ventet godt unna garnsettet. Disse to

kom omsider roende og jeg strammet inn. Følgelig gikk et par tre korker under. Hans gjest reagerte øyeblikkelig, «hva er dette Fritjof», sa han. «Der sitt'ern Belsibubb», skriker hovedsmannen, «den ska du jaggu få a meg».

Det ble boring av garnlenken, fisken skulle tas. Jeg strammet og slakket lintråden, med andre ord sørget for liv i garna, men måtte til slutt gi opp på grunn av latter. Det var skuespill som hadde vunnet prisen i enhver smalfilmkonkurranse om det hadde blitt filmet.

Fisken ble erklært borte, og han roper over til meg: «Trur'u ikke han gikk Lyngstad, kan du skjønne at han greide å knekke 4 tråder'n min».

Så strammet jeg igjen lintråden, og nå ble det virkelig fart i kara. «Han sitter», skrek Fritjof, «jeg har gått over fisken, var det ikke det jeg visste, det er ingen fisk som knekker de garna».

Jeg nappet og dro så lenge tråden holdt og resultatet ble, som du skjønner, til slutt negativt. Selv hadde jeg fått en laks på 4,2 kg om natten, en riktig kort og velfødd smålaks, og denne kjøpte han av meg når vi kom i land. Hans venn skulle ha fisk med hjem. Sannheten ble fortalt dagen etterpå, men da hadde allerede samtlige laksefiskere på Glassverkstranda fått høre om det store beistet som gikk fra ham om natten.

Slik kunne en fortelle fra tiden som nå ligger bak oss. Hva har vi i grunnen oppnådd? Mere mekanisering, det er så, mere fritid? Det lurte jeg virkelig på, selv om arbeidstiden er satt betraktelig ned. I gamle dager hadde man tid til så mangt, i dag er det et hektisk jag etter så mange statussymboler.

Den største laksen man kjenner til er

tatt i Drammensfjorden var på 26 kilo og det var Adolf Olsen som tok den rundt 1930. Under perioden med arbeidsledighet i 1930-årene var aktiviteten spesielt stor – og det kunne være opptil 150 båter ute på fjorden på natta. Når solstrålene kastet sitt lys over fjorden og laksefiskere samlet seg på bryggene på Glassverket, gikk det i lakseprat over en lav sko – om nattens fangster som kunne være på flere hundre kilo – eller ingenting.....Det var hobbyfiske og attåt næring for enkelte – nå tilhører også det historien.

En prat med Sigga om «Sanatoriet» - og annet

Hun er kjent av alle som stiller med pensjonistsaken – Sigga. – Ta en prat med henne og du får høre en masse fra «forna dar» som du sikkert ikke er kjent med, var det en som hvisket i øret mitt en dag. Så ble det til at man dro opp på Haugen – en trivelig plass vest for Konnerudkollen. Sigridr Pedersen er hennes borgelige navn.

– Jeg er ikke innfødt Konnerudværing, nei, sier hun. Er opprinnelig fra Strømsgodset – men allerede som 1½ år gammel kom jeg til Konnerud – på ferie hos Thielemanns pensjonat Fredli. Det var i 1905. 10 år senere flyttet familien hit – og her på Haugen har jeg bodd siden 1935.

– Man hadde jo Sanatoriet – eller Konnerudkollen Turisthotell – den gangen. Det startet sin drift omkring århundreskiftet. Over en lengre periode i 1917 bodde det et stort antall russiske krigsfanger som kom fra Tyskland, på «Sanatoriet». De 200 menige lå i Zackenhauset som dannet annekset Furuly – mens offisererne bodde i selve hotellet. Jeg husker godt disse russerne – og spesielt et par episoder har prentet seg inn. Vi kjøpte melk hos Stubberud – og en gang jeg var på vei hjem møtte jeg

en av krigsfangene. Pjaticki het han forresten. Da han så meg satte han i gang med å lese «Fader Vår» på norsk – «Riktig – riktig», sa han spørrende og så på meg. Og jeg måtte bare svare ja.

Her ser du et bilde av noen av russerne som oppholdt seg på «Sanatoriet» et års tid, sier Sigridr og henter ned et bilde fra veggen. Noen av dem var påført krigsskader – blant annet fått amputert bena. Vi ungene plukket ofte blomster til dem. For oss som bodde i nabolaget ble det et spesielt forhold til russerne, og hjemme hos oss på Asken var de ofte. De skrev navnene sine på glassrutene med diamant.

– Etter at russerne forlot «Sanatoriet» og legendariske Sophus Jensen overtok ble det jo vanlig hotelldrift. I 1926 da hovedlandsrennet ble avviklet i Konnerudkollen var jo Kong Håkon der – i det hele tatt var det et anerkjent hotell med spesielt stor trafikk på vinteren.

– Jo da, Konnerud har virkelig utviklet seg. Skikker, tradisjoner og miljø endrer seg. Til opp mot femtitallet var det vanlig her på Konnerud når folk døde at kisten ble stående i stua til begravelsen foregikk. En skikk som

Konnerudkollen Turisthotell slik det så ut omkring 1912.

holdt seg var at man på begravelsesdagen la granbar over veien når likfølget dro til kirken. Det var på den måten man hedret avdøde. Du kan tenke deg at folk som hadde hatt en stor omgangskrets og mange som dermed ville hedre dem fikk jo store mengder granbar langs veien.

– Jeg husker jo godt at man på vinterstid avvirket travlørp på isen på Stordammen. Det var midt i 20-årene. Da var jo også Thielemanns Pensjonat – det vi nå kaller Fredli – populært. Men etterhvert ble det jo også attraktivt å bygge seg hytte på Konnerud.

– Husker du noe fra din første barndom og skoleårene?

– Jeg gikk på Danvik skole – og hadde Borgar Steinset – senere ordfører i kommunen – til lærer. Han var også kirkesanger – og når han skulle delta i begravelser fikk vi fri den siste timen. Var det noe rart i at vi ungene ønsket oss mange begravelser. Men han var en streng lærer – og ga oss en solid undervisning i kristendom bl.a. Slurv aksepterte han ikke. Var det et ord som

ikke var skrevet slik han mente eleven kunne det – satte han en tjukk strek under, og sa at ordet måtte skrives om igjen 30 ganger.

– Så var det jo ikke så dyrt den gangen, sier Sigridr, og setter i gang med å ramse opp priser på dette og hint. En Riegel sjokolade kostet fem øre da jeg var barn. Longrin var noe dyrere – den kostet 20 øre. Jeg har kommet over en gammel husholdningsbok fra 1907.

Den første bussen er ankommet til Konnerud.

Sigridr Pedersen med bilde av russerne på trappa til Sanatoriet.

Foto: Ole Kr. Mortensen

Hør på prisene: en øl 25 øre – et brød 1 kroner – barbering 15 øre – vaskekone i 3 dager 4,50 kroner – tobakk 10 øre – et par herrekalosjer 4 kroner – kjøttdeig 60 øre – et pund druer 50 øre – støvler til en liten gutt – 6 kr. – snipp 65 øre, sier Sigga.

– Tenk på de kommunikasjonene vi hadde. Bussdrift til Drammen kom i

gang rundt 1920. Jeg husker vi måtte gå inn bak – og turen kostet to kroner.

– Så husker jeg turene ned til kjøpmann Skallstad. De hadde ei klokke som klemtet så fint når man kom inn. Men som så mye annet hører også den en svunnen tid, sier Sigga – 75 år og sterkt opptatt av pensjonistenes ve og vel.

Ole Kr. Mortensen

Da Blakken ble lurt på bytur

En hverdagshistorie fra det gamle Skoger:

Han Ingebret var gårdbruker i Skoger på slutten av forrige århundre. Gården hans lå 4–5 km fra Strømsø torg. Det var blakken som vanligvis ble brukt til bykjøring.

Nå var det nok så at han Ingebret så langt fra var noen avholdsmann – og det hendte at blakken kom ruslende hjem alene fra byturen. Men det

fortelles at en gang var det blakken som ble lurt.

Ute i Kobbervikdalen møtte en dag en annen Skogermann Ingebret som, tydelig påvirket, kom ruslende utover mot Skoger. Mannen undret seg over at Ingebret ikke hadde hest? Nei, sa Ingebret, nå har blakken gått fra meg så mange ganger når vi har vært i byen at i dag har jeg gått fra blakken!

Potetpresten i Skogerbygda

Denne fortellingen er hentet fra Illustrert Familieblad, skrevet av Hans Wiers. Tegninger av Øivind Skjærsvold.

Silregnet lå som et grått slør over Skoger den aprildagen i 1764 da sogneprest Erik Frimann tiltrådte sitt nye embede. Og den første embedshandlingen hans var også av bedrøvelig art: Begravelse. Følget efter salig Mads Flugten sneglet sig frem mot kirkegården; først kisten, så alle sørgeparene og til slutt – presten sperret øinene op – jo, så sannelig, en ku dannet baktroppen! Drev folk gjøn med ham? Kua virket forresten sørgmodignok der den gikk, skranten og mager, med tunge øine stirret det ut i regnsiget, av og til lød et klagende raut ut over de snebare jordene. Forsåvidt passet den godt i sørgefølget. Efter begravelsen snakket presten noen trøstende ord med enken, og talen falt også på kua. «Sørger creaturet så dypt over sin husbond, siden I bringer det med i følget?» spurte Frimann. «Kua. Nei, den skal presten ha

for uleiligheten,» svarte mor Mina. «Besidder i da så mange sådanne creaturer?» «Nei, det er nok den eneste,» sukket Mina, og klemte på med å tute igjen. Nå nektet Frimann plent å ta imot dyret; men Mina vilde ikke la den skam overgå sig at mannen blev lagt i jorden uten at presten fikk det som tilkom ham efter gammel sed og skikk.

Det hjalp ikke at Frimann hevdet han var helt uskikket til «at tractere eller behandle en sådan Skabning».

Saken blev ordnet på den måten at presten tok imot kua, men mor Mina lovte å ha den i kost og losji mot å beholde «Melk og andre Dyrets Producter». Denne avtalen blev satt op skriftlig nede på prestegården og undertegnet av sogneprest Erik Laurentzius Frimann og Mina Persdatter Flugten.

Dette blev spurt på bygden, og noe så snålt hadde folk aldri hørt. En prest som ikke så på skillingen! Kjekk kar også, godt tok han sig ut på stolen og legge ut

kunde han; det var andre greier enn spyttingen og harkingen til salig Koren. Denne Frimann var nok i yngste laget til å være «han far» i bygden – ikke fylt tredve ennu – men ungjentene strømmet til kirke som aldri før, og de trengte sikkert til ordet.

Det var bare den feilen med den nye prsten at han blandet sig op i ting han ikke hadde greie på. Han snakket med folk på kirkebakken eller rekte rundt på gårdene og holdt foredrag om at utseden på jordene burde skiftes, istedenfor som nu at folk år efter år dyrket det samme på de utpinte stykkene, eller han påstod at gjødsel var nyttig, eller at man skulde så gressfrø. Alt dette var fornuftige og opkysende ting som presten leste i «Danmarks og Norges Oeconomiske Magazin» og i «Landbrugs-Journalen», og Erik Frimann var tilhenger av opplysning og fornuft. Men bøndene ristet på hodet. Skifte utsed? Som om ikke den fra fedrene nedarvede skikk alltid var den beste. Så gress! Gudsbespottelig. Vårherre sådde selv gress, og ham måtte man ikke gå i næringen.

Verst var det en gang presten pekte utover jorden til Ole Unnelsrud og påstod at man burde så rugen om høsten. «Ti da vilde rugen nu være kommet adskillig lenger,» sa han. Det var bare det å bemerke at det var en *havreåker* han pekte utover.

«Å nei» mente Iver Solum, «prsten får nok se nøiere efter i de videnskapelige bladene før han belærer Skoger-børingene.» Solum'en var storkaksen i bygden.

Og folk flirte av sogneprest Frimann som vilde så rug om høsten slik at det blev havre om våren.

Den unge prest merket fliret og tok sig nær av det. Der nede i Kjøbenhavn hadde de ledd av ham fordi en så opplyst og fornuftig mann var prest og ikke fritenker. Her i Norge vilde ingen ta

hans fornuft og opplysning alvorlig; han blev sett skjevt til fordi han blandet sig i saker som lå utenfor det kirkelige. Det var ikke greit å være sogneprest Erik Frimann.

Og Iver Solum hadde en særlig grunn til å være arg på presten. Saken var at hans datter Margrethe var blitt så påfallende religiøst interessert. Hun rente i kirken hver eneste søndag, eller til annekset på Konnerud når Frimann prekte der. Og hun var så ømhjertet at hun løp bygden rundt og besøkte gamle og syke, og da traff hun rett som det var på den nye presten.

Nå, Solum visste at jenter er litt rare om våren; det går nok over. Men det gikk ikke over. En dag kom prsten på høitidelig besøk, litt genert, han hadde noe meget viktig å tale med «herr proprietær Solum» om. Vilde proprietæren gi ham datteren Margrethe til ekte?

Men den gode prestemann kunde tro nei! Margrethe var den gildeste jenten i bygden – det var ikke bare faren som mente *det* – og når hun giftet sig, da skulde det bli med en av de største gårdene i Jarlsberg eller Buskerud amt, og ikke med en farende fant av en embedsmann som ikke eide grunnen han bodde på engang. Solum regnet alltid som om Margrethe skulde gifte sig med jorder og naut, uten tanke på at *hun* kanskje så litt på mannen også.

Storbonden Iver Solum frydet sig ved å skjelle den unge prest og embedsmann huden full. Han følte sig trygg på at bygdens sogneprest ikke våget å rømme med sitt hjertes utkårede eller forsøke andre «ubetenksomme og lettsindige forførelser».

Men efter det mislykkede frieri gikk lille Margrethe rundt og sturte. Dette satte faren i enda sterkere krigstemning, og da det en dag blev tillyst sognerådsmøte på prestegården, da bannet han på at hvad så presten

foreslo, han – Iver Evensen Solum – skulde velte forslaget. Og Solum var en mektig mann.

Før møtet blev satt kom prsten frem med et av de tåpelige påfunnene sine. Fra Danmark hadde han fått sendende noen runde små tingester; de lignet epler, men de var gråbrune og der hang litt jord på; ingen skulde bli fristet til å sette tennene i dem. Og presten var visst ikke riktig sikker på navnet heller; snart kalte han dem potetes, snart kartofler. Men de skulde være opfunnet i Amerika og prøvet i England og Danmark; overalt hadde de vært til stor velsignelse, hvilken velsignelse nu skulde utgydes over Skoger sogn.

Karene stirret olmt på potetene. Ole Skjeldrum mente det var frosne hestepærer. I hvert fall stammet de fra den ugudelige «Sjurnallen» som presten holdt. Og skikkelige folk skulde ha sig frabedt den slags nymotens påfunn.

Sogneprest Frimann måtte gi op å velsigne Skoger med potetes.

Men den saken presten hadde sammenkalt møtet for var viktigere: Sognerådet måtte bevilge penger til et nytt skolehus. Det gamle var så dårlig at det truet med å ramle sammen; ingen undervisning kunde drives der. Ny skolebygning var absolutt nødvendig. Og litt penger til bøker måtte man også ha.

Men bare at det blev snakk om uttelling av penger, var nok til at den surøiede Ole Skjeldrum fór op og protesterte. Han ropte inn gutten sin som stod ute og passet hesten; Simen Olsen Skjeldrum skulle være bevis for at ungdommens opplysning var tilstrekkelig. Presten fant frem en katekismus, pekte i en side og bad gutten lese alterens sakramente. Joda, gutten fulgte linjene med fingeren og alterens sakramente rant ut av ham, og et langt stykke av «Det er» fulgte efter.

«Utmerket,» smilte sogneprest Fri-

mann, «men dessverre var det i trosartiklene du pekte med fingeren mens du ramset op alterens sakramente.»

Gutten var flau og faren fornærmet, men presten benyttet anledningen til et lite foredrag om hvor gløgg gutten var som kunde sin katekismus utenat bare ved å høre efter i kirken om søndagen; dobbelt skade at denne «begavede yngling» ikke fikk lære å lese, så han kunde erhverve sig ytterligere kunnskaper.

Da reiste Iver Solum sig i all sin velde og spurte hvad slags kunnskaper man kunde erhverve under en slik prest. Og nu fikk Erik Frimann slengt i ansiktet både vinterrugen som blev til havre om våren og den gudsbespottelige gresssåingen, og på toppen av det hele disse frosne hestepærene som han vilde lure folk til å dyrke. – Presten stod blek og stille under uværet; han skjønte at planen om nytt skolehus måtte begraves – og at han forøvrig gjorde klokt i å søke sig fra bygden. Men til slutt måtte han ta litt igjen.

«I kan tro hvad I vil, men potetes es en velsignet føde,» sa han påståelig.

«Ja, kan du lage etendes mat av disse potetene dine,» ropte Solum utfordrende. «da skal det jamen bli ordning med skolehus og bøker – og enda litt til!» buste han ut.

Sognerådet lo av dette «enda litt til». De hadde hørt om prestens frieri, og de skjønte hvad det siktet til.

Men Erik Frimann smilte rolig.

«Godt,» sa han, «en mann er en mann og et ord er et ord. Til høsten skal vi kjenne hvordan potetene smaker.»

Iver Solum tok sig i at han kanskje hadde lovet for meget. Men han beroliget sig fort. Når det var presten som kom med disse potetene – da var det klart at det hele var noe vås. Havrerug, lo Solum for sig selv.

Erik Frimann og sognerådet gikk ut til et jordstykke hvor salig sogneprest

Koren i sin tid dyrket solblom som var godt for stivhet i ryggen. Men den nye presten led ikke av stiv rygg. Han gikk rundt og stakk hull i jorden med en pinne, i hvert hull la han en «potet», til slutt glattet han jorden pent over. Sognerådet stod omkring og smilte i skjegget eller trakk på skuldrene.

Og fra den dag var spørsmålet om skolehus og «enda litt til» uløselig koblet sammen med de merkverdige plantene på salig presten Korens

solblomstbed. Hver søndag efter kirkegang var menigheten borte og glodde på jordstykket hvor underet skulde vokse op.

Og virkelig – der skjøt noe i været. Det lignet mest ugress, men det kom akkurat der presten hadde stukket ned disse «potetes», så det var nok ikke tilfeldig. Og «Gevekstene» trivdes og blev store, og en varm søndag i juni hadde de skutt blå blomster. Noen småjenter vilde pynte sig med blomst-

ene i håret; med presten nedla bestemt forbud. For av blomstene skulde det bli frukt, og frukten skulde innbringe ham både skolehus og seir over Solum'en og «enda litt til». Iver Solum blev litt spakere i målet utover i august, men hans tro på prestens dumhet i landbruksspørsmål var urokkelig. Blå blomster var da ikke etendes mat!

Verre blev det ut i september da man tydelig kunde se små eplelignende frukter. Aktelsen for presten steg i bygden; en og annen tenkte alvorlig på å så bygg på jorder som siden farfars farfars dager hadde vært tilsådd med havre. Ja, der fantes oprørske sjeler som spekulerte på å så litte grande rug til høsten – i all stillhet selvfølgelig, bare for å se hvordan det gikk.

Presten selv var ennå litt usikker. Disse fruktene lignet ikke almidelige poteter; altfor små var de også. Men det kom vel av at de ikke var modne ennå. En av de første dagene i oktober begynte imidlertid stenglene å bli gule og visne; da skjønte Frimann at potetene ikke kunde modnes lenger. Værlaget i Norge var så barskt at de ikke blev større.

Sognerådet blev innkalt til «Drøftelse af Bygning af Skolehuus» som presten skrev. Men alle visste hvad som måtte gå foran byggingen.

Igjen var byens fremste menn samlet om solblombedet. Erik Frimann plukket høitidelig frukter av plantene i en kurv. Iver Solum var arg. «Rykk op alt sammen med rot, så er vi kvitt hele tusseskapet!» foreslo han med grøtet stemme. «La plantene og røttene bli stående,» svarte Frimann rolig og blidt, «så kommer kanhende fruktene av sig selv neste år.»

I prestegårdens kjøkken ventet Margrethe med en gryte kokende vann på ovnen. Hun vilde hjelpe den mann hun

elsket til å gi ham hun holdt av en dukkert. For derefter ordnet nok alt sig til det beste.

Sognerådet benket sig i spisestuen mens den unge prest tømte «potetene» i gryten og Margrethe sørget for et par skjeer salt. «Halvdeelen af en Time» skulde potetes koke stod det i «Landbrugs-Journalen». De i stuen hadde brennevin med, siden det var til etarlag de var kommet, og stemningen fikk hurtig et muntert preg. Presten stod spent derute ved gryten, efter en halv time stakk han i «potetene» med en gaffel, de var fremdeles harde. Ennå et kvarters kok, men dermed måtte de ansees for ferdige. Presten tok selv plass ved bordet, og Margrethe serverte potetene. Hun hadde tatt med et sølvfat hjemmefra. Solum mumlet om at det var for tidlig å bringe brudeutstyret over i prestegården. Efter en kort borbønn begynte spisingen.

Det gav et søkk i Erik Frimann da han kjente den første munnfull. Slik måtte det smake hvis man bet i gamle støvler. Og som det brente i halsen. Han måtte drikke en stor slurk vann for å få vekk smaken. Men folkene omkring stirret pent på ham, derfor smilte han og spiste flere «poteter». Fælt var det, men med en dram til hver bit gled det da ned. Men at det skulde være etendes mat? – Den første som tok knekken var Ole Skjeldrum. Han reiste sig fra bordet og styrtet over gulvet, men helt klarte han ikke å hindre skandalen, en del kom på dørterskelen. Derefter stod han og vred sig ute ved husveggen. De andre skjønte faren og gjøv ut mens det enda var tid, og litt efter stod hele selskapet ute på tunet og brekket og bar sig så det måtte høres over hele Skoger sogn fra Konnerud-grubene og ned til Drammensfjorden. Presten selv hadde gjemt sig bak stallen, likblek i ansiktet, mens det brente i maven og sved i halsen.

Nå – brennevinet som hadde hjulpet

til å få «potetene» ned, hjalp også til å få dem fort og fullstendig op igjen, og ut på eftermiddagen kunde gjestene dra hver til sitt. Bygging af nytt skolehus blev ikke besluttet på det møte, og andre ting kom ikke på tale engang. Presten måtte gå til sengs et par dager, knust og nedbrutt. Det var mer til sorg som glede at Margrethe pleiet ham, for da fikk han for alvor føle at disse «potetes» ikke bare hadde kostet ham et nytt skolehus – og bygdens aktelse – men enda litt til.

Men om søndagen måtte sogneprest Frimann både op av sengen og på prekestolen, den myndige Oslo-bisp. Chr. Brock kom på visitas. Og den unge prest talte med glød og overbevisning om jødefolket som sultet firti år i ørkenen, enda det dypt nede i maven satt en minnelse om at sult allikevel var bedre enn poteter. Bispen var meget fornøyd

med prekenen, han hadde forresten alltid stillet store forhåpninger til den velmenende unge prest.

Men fullt så blid var ikke bispen da han etterpå satt i prestens stue og drøftet menighetens forhold med sognerådet. I strenge ord refset han «ungdommens ufattelige Vankundighet» og det falleferdige skolehus som gjorde «al Aandens Behandling omsonst».

Da grep Iver Solum ordet – han forsøkte å gi stemmen en høitidelig klang – og hevdet at med en slik prest som bygden nu hadde, var enhver opplysning bare til skade. Presten var – Solum vilde bruke så sterkt et ord – han var en vranglærer!»

Vranglærer?» spurte bispen bestyrtet.

«Han vil lokke menigheten til å ete potetes!» ropte Iver Solum.

Bispens myndige hake senket sig til måping.

«Men min gode mann, jeg spiser poteter to ganger uken til steken.»

«Våre maver nekter å annamme denne føde,» sa Solum med salvelse.

«Da må I være like bløte i maven som I er i hodet,» sa bispen som var vant til å si det han mente.

Endskapen blev at bispen Brock med prest og sogneråd i hælene gikk ut for å se på de merverdige poteter.

«Men i har jo ikke tatt op en eneste en! ropte han.

«Vi kokte fruktene,» opplyste Erik Frimann.

Bispen blev rød av sinne.

«Nu vet jeg ikke lenger om det er presten som fordummer menigheten eller menigheten presten. Kom med en grep!»

Han hektet av sig bispedrakten og hev den bortover så sognepresten måtte gripe den i luften for at det kirkelige skrud ikke skulde slenge i bakken. Bispen hakkert løs i jorden. Mange av «rotkollene» ble kløvet av grepet, så sinna var han, men ennå flere var det som runde og delikate rullet frem i dagens lys, til stor forundring for prest og menighet. De blev båret op til kjøkkenet, og da de var kokt, blev de skrellet av bispen personlig. Hans høiærverdighet Chr. Brock så fryktinnfyldende ut der han stod, rød og varm og mektig vred med en tollekniv i hånden. Og da han kommanderte «Spis», våget ingen å nekte.

Og «rotknollene» gled ned, enda det ikke vanket brennevin til, og de kom ikke op igjen. Og de gode medlemmer av Skoger sogneråd levet både måneder og år efter denne dag, så helt livsfarlig kunde «potetes» ikke være.

Et halvt år efter kom bispen tilbake til Skoger, da stod den nye skolebygningen ferdig. Men det var ikke for å

visitere den at bispen var kommet, besøket gjaldt en kirkelig handling som sognepresten var forhindret fra å foreta selv. Ti 16. april 1765 blev velaktede jomfru Margrethe Iversdatter Solum viet til candidatus teologia Erik Frimann.

Ved bryllupsmiddagen på Solum blev det servert potetsuppe, fisk med stekte poteter, stek med kokte poteter og som dessert en velsmakende potetsterte. Men det blev for meget selv for biskop Brock.

70 års forskjell på Konnerud

Ta en titt på disse to bildene fra Konnerud. De er nemlig tatt fra samme vinkel – men med over 70 års forskjell. Partiet er ikke vanskelig å plukke ut fra dagens Konnerud – med kirken som kjennetegn. Den øverste er tatt rundt 1905 – med datidens kjøredøning som dominerende enhet i bildet. Langs Stubberudveien er det skigard – som i dag er borte. På det øverste bildet ser vi ikke den omlagte Stubberudveien, man kan ane konturene av den – og bortsett fra asfalten og bredden er ikke veien bort til Konnerud skole noe endret. Et bolighus skygger for kirken – mens det eldste motivet forteller om adskillig mer frodige omgivelser enn i dag.

Foto: Joronn Sagen

En titt innom samlingene på Borge

Snekketriøren

Samlingens mest skulpturelle innslag må vel denne snekketriøren være, som med sine nærmere 2 m rager opp som en søyle av jern. Det vi ser, er en sylindrisk form der kroppen er *en* vid og fire trange rutsjebaner som snor seg om sin egen akse og ender i to utløp. Øverst er et stort trakteformet ilegg, der en hendel kan åpne og lukke munningen.

Denne hendelen er den eneste delen som er bevegelig, alle andre er faste.

Hva er så en snekketriør? Slik ordet står her er det en direkte fornorskning av et tysk-fransk uttrykk. «Snekke» kommer av det tyske «Schnecke, f» som betyr: «snegl, sneglegang», og det franske ordet «trieur» kan best oversettes med «som sorterer, renser». I betydningen «rensemaskin» er triør en oppfinnelse fra 1858, gjort av franskmannen Marot. Triøren er en maskin som sorterer blandkorn etter kjernenes lengder, den kan skille ertre fra havre, eller også ulike kornslag. Maskinen utgjøres av et sett liggende sylindriske platemantler som på innsiden er forsynt med runde fordypninger. Når kornet

mates inn i den øvre roterende delen og renner gjennom sylindren, opptas de kjerner som er kortere enn fordypningene, i disse, faller i en renne og skilles dermed fra det øvrige.¹⁾

Prinsippet er det sammen som bankene bruker i sine tellemaskiner. Skillemynten helles i et kammer, en skive med hull i ulike størrelser roterer og fanger opp de forskjellige myntene, slik at de renner ned i en sylinder som kun passer f.eks. 50-ører.

Triør i denne sammenheng sier oss noe om en maskins funksjon, nemlig å skille ertre og havre som ble sådd sammen. Men snekketriøren er ingen maskin i den forstand at den er påvirkelig av mekanisk drivkraft, og den tyske delen av ordet forteller oss bare noe om snekketriørens form. Hvis vi derimot bruker den svenske betegnelsen som er «centrifugtriør», får vi straks en ny forståelse av hvordan den virker. Her er det ikke mekanikk som er avgjørende, men naturens lover: sentrifugalkraften kombinert med tyngde-loven. Dersom vi heller en sekk med

ertre og havre i på toppen og åpner med hendelen, vil følgende skje: de forholdsvis tunge ertene vil få stor fart og slynges utover mens de roterer nedover og ender i det kar som er plassert under den brede munningen. Havren veier derimot lite og vil ikke få den samme farten, den slynges derfor mindre utover og sildrer ned i de mindre banene²⁾.

Når og hvorfor har det vært aktuelt med en slik innretning på en gård? I annen halvdel av forrige århundre ble det etter hvert vanlig med intensiv melkeproduksjon med levering til meieri. Dyra måtte holdes på gården hele året, og det ble nødvendig å bruke jorda til dyrking av fôr. Et av de problemene som meldte seg, var tilstrekkelig sommerbeite. Som tilleggsfôr kunne dyra få bl.a. ertre og havre. Foruten at dette ga et godt fôr, hadde ertene en gunstig virkning på leirholdig jord, fordi de har evne til å berike jorda med kvelestoff³⁾. Landbrukslagene gikk i bresjen med bl.a. forsøk og opplysningsvirksomhet. Det var også de som kom til å kjøpe større maskiner som ambulerte mellom gårdene, deriblant triør i årene etter århundreskiftet. Før de kom så langt, kunne snekketriøren gjøre nytte for seg. Den er et industriprodukt og nok hovedsaklig importert. Tyskland hadde en viss produksjon, bl.a. finnes en lignende, lukket type i en brosjyre fra århundreskiftet, fra firmaet Mayer & Co, Köln am Main⁴⁾. Snekketriøren ble fortrent av den langt mer effektive triøren, som i sin tur ble overflødig da siloen kom inn i bildet for fullt.

Björg Aaby Aarseth

Snekketriør fra Vestby. Foto: Jo Sellæg

Noter:

1. «Lanthushållningen och dess binäringar», s. 58. Uppfinningarnas bok IX, Sth. 1929.
2. Samme sted
3. «Forproduksjon og handelsjordbruk», Stein Tveite: Norsk landbrukshistorie 1750–1914. Utvalgte emner. Ås 1975.
4. Etter opplysn. fra Norsk Teknisk Museum.

- og grisen måtte slaktes på økende måne

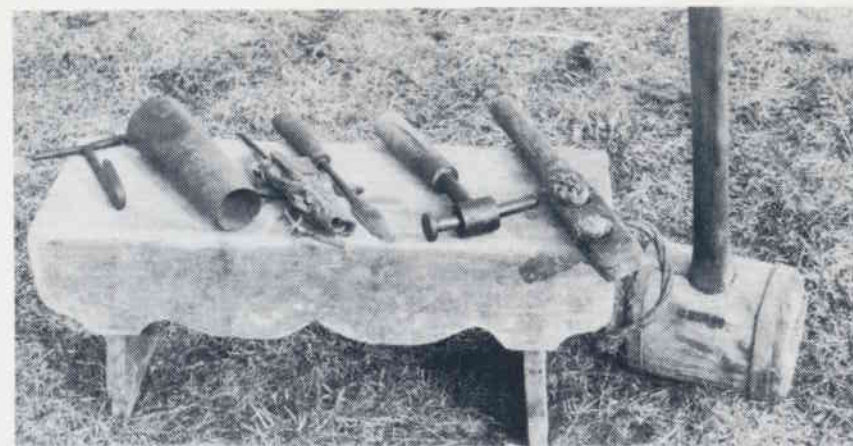
Ikke all gårdsredskap er stor og ruvende eller heter spade og ljå. På Mellom-Borge vil vi også kunne finne en serie mindre gjenstander som representerer en side av gårdslivet, som først i de seneste år er blitt ren historie, nemlig hjemmeslakting til eget bruk og for salg.

Redskapene som her er avbildet, var det ikke gitt hver mann å beherske. Helst var det faste slaktere som reiste omkring i slaktetida før jul, og så fikk de hjelp av mennene på gården – selve slaktingen var helst ikke kvinnearbeid. Går vi riktig langt tilbake i tida, var slaktingen som så mye annet på gården, innhyllet i mystikk og overtro. Man måtte ta alle slags hensyn og forholdsregler, kjøtt og flekk var en for verdifull ressurs til at man kunne ta noen sjanser. Det viktigste var nok at dyra måtte slaktes på økende måne, ellers ville kjøtt og flekk krympe. Denne trua har holdt seg helt til det siste ¹⁾. Tidligere ville man helst at det også skulle være flo sjø, da ville grisen dø raskere og blodet renne best av, og så ville det være lettere å stryke av busta.

Selve fremgangsmåten i slaktingen har skiftet radikalt i løpet av dette århundret. Uttrykket «å hyle som en stukken gris» finner antagelig sin rot i

den gamle skikken at purka skulle hisses skikkelig opp og til dels direkte pinest for slaktingen, man kunne f.eks. kjeppjage den rundt tunet. Jo høyere og lenger den hylte, jo bedre ble resultatet! Heldigvis både for grisen og omgivelsene ble det slutt på denne plagingen. I stedet skulle slakteren berolige grisen og prøve å få den trukket greit til slakteplassen etter trynetommen. Løkken ble tredd på grisetrynet og strammet ved at man vred rundt. Dermed kunne man få purka med seg, samtidig som den var hindret i å skrike. Med *dor* og *klubbe*, senere slaktemaske (skudd), ble dyret avlivet. Det var om å gjøre å treffe på det tynneste av skallen, som er over og mellom øynene, der ble jernet slått inn og lammet hjernen. *Stikkekniven* åpnet for blodet, det var en kunst å stikke på rett sted foran brystbenet slik at blodet rant raskt ut. Om slakteren ikke var heldig med stikket, var det selv langt opp mot vår tid vanlig at han skyldte på utenforliggende omstendigheter, f.eks. at det var en fremmed til stede. ²⁾

Neste trinn var å få busta av grisen. Purka ble lagt på en stige over to bukker, eller på en egen slaktebenk. Rikelig skoldevann var påkrevd, vannet

Redskap til slakting av gris. Fra venstre klauvkrok fra Thorrud – busteskrape fra Vestre Borge – stikkekniv med futteral fra Thorrud – dor fra Thorrud – trynetom fra Thorrud – slakteklubbe fra Vestre Borge. Foto: Jo Sellæg

var varmt men ikke kokende, det ville ødelegge flesket. Mens vannet var varmast, var det lurt å fjerne klauvene, det ble gjort med en *klauvkrok*. Varmt vann fikk busta til å løsne, den grovere ble skavet av med *busteskrape*, på den finere var det vanlig å bruke harpiks, den var grei fordi den krevde ikke så mye vann. ³⁾

På hver gård kunne det være fra 1 til 6 slaktegriser, helst purker, og det kunne bety en 150 dyr for slakteren i løpet av de siste ukene før jul. ⁴⁾

Når slakteren hadde gjort sitt, var det husmorens tur til å overta. Hun fant anvendelse for det meste av dyret. Busta f.eks., iallfall de lengre delene av den fra nakke og rygg, ble brukt av skomakeren til beka tråd, d.e. tråd innsatt med en blanding av bust og tjære. Riktig god var visst busta bare om den ble nappet ut mens purka var i live. I senere tid var ikke skomakeren fornøyd med norsk gris til sin tråd – importert bust var lengre og bedre. Busta ble også i en viss utstrekning benyttet til bustereip, altså spunnet og tvunnet til tauverk. Til fylningsmateriale i putene

på hestens arbeidssle kunne grisebust være brukbart. Til såpekoking og olje for smøring brukte man fett fra dyra. Også i dag går det overskytende fett til foredling for teknisk bruk. Busta derimot får en helt annen anvendelse, sammen med bein og annet tørrstoff blir den sendt gjennom avanserte destruksjonsanlegg for å ende opp som benmel til bruk i kraftfôr.

Forskjellige faktorer gjorde slutt på hjemmeslaktingen. Stor betydning hadde krisen i 20-åra, som bl.a. førte til organisering av slakterier og salgslag, i 1931 ble Norges kjøtt- og fleskesentral opprettet. Uvesentlig har det heller ikke vært at helsevesenet gjennom lovverket stiller så strenge krav til hygiene og forholdsregler, at det er mer betryggende å la slakteriene overta.

Björg Aaby Aarseth

Noter:

1–4. etter opplysninger fra Magnus Tjugum.

Litteratur:

Nils Lid: «Norske slakteskikkar». Kra 1924
Jon Bergsaker: «Husdyr og handel» Stavanger 1971
Kåre Holmgren: «Norges kjøtt- og fleskesentral 25 år» Oslo 1956.

Hestevandring og hakkelsmaskin

Den store omleggingen i norsk jordbruk ga seg stadig tydeligere utslag utover på 1800-tallet. Mekaniseringen gjorde for alvor inntog etter 1850, særlig innen åkerbruket eksperimenterte man med hjelpemidler av ymse slag. Det som før ble gjort med enkle håndredskaper og menneskekraft, ble nå overtatt av en helt ny maskinteknologi. Muskelkraft var imidlertid en forutsetning for nytten av den, både til drift og ikke minst til transport. Hesten ble dermed trukket inn i arbeidet i en helt annen grad enn tidligere, på stadig flere områder trådte den i menneskets sted¹⁾.

Tresking var en av de tunge arbeidsprosesser som maskindrift gjorde lettere og raskere. Treskemaskinen kunne drives for hånd eller med hestevandring. Dette betød en stor investering for bonden, selve innretningen kostet mange penger, og i tillegg måtte vanligvis hesteholdet utvides. Allikevel var det penger å tjene på anskaffelsen, nemlig i arbeidsbesparelsen, og resultatet er da også at innen vi er kommet

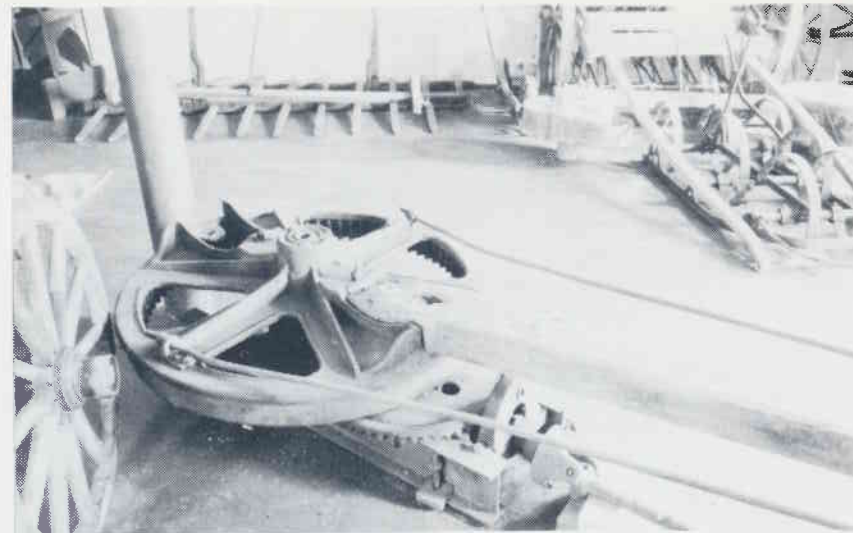
Hakkelsmaskin fra Øvre Gunnerud.

Foto: Jo Sellæg

inn i dette århundret finner vi hestevandring på de fleste gårder²⁾.

Vanligvis ble hestevandringen bygget i tilknytning til låven, så mye som mulig ble laget på gården, men ferdig støpte tannhjul og koblinger av jern måtte kjøpes. Den avbildede delen lå på bakken (eller på gulvet der den var bygget inni låven), ut fra den gikk så mange bjelker som antall hester som skulle trekke den rundt. En drevgang på innersiden av malmskiva tok direkte tak i tannhjulet på ledstengene inn til maskinen. Det var denne som hadde utvekslingen slik at vinna fikk stor fart. Spesielt tungt var det å dra maskineriet i gang, i tillegg til at hestene virkelig fikk legge seg i selen, måtte karene på låven hjelpe til ved å dra i det store tannhjulet der. Siden var det for hestene å traske rundt og rundt og rundt³⁾. For at maskinen skulle arbeide jevnt, var det om å gjøre at hestene gikk i et fast tempo, og det var gjerne ungenes jobb å passe på at hestene holdt denne rytmen. Det er lett å tenke seg hvor kjedelig denne jobben må ha vært for aktive unger. Helt ufarlig har det heller ikke vært, særlig der hvor vandringen var åpen som den vi har her, det skulle så lite til før en klesflik hang seg fast i tannhjulet, og det har nok hendt en del ulykker under slikt arbeid.

Hestene var som nevnt en betingelse for å drive vandringen, og da helst to eller flere hester. Fra gammelt av er hesten stasdyret på gården, og det var vanlig at den fikk litt ekstra forpleining,

Hestevandring fra Øvre Eik. Foto: Jo Sellæg

bl.a. var gjerne det beste høyet forbeholdt hesten. Den skulle også ha bløtfør, og til det ble hakkelsen brukt. Hakkels er vanligvis halm som er kuttet i korte stykker og overhelt varmt vann; det har også vært brukt løv, mose og annet. I seg selv er slikt før for stivt til at dyret kan nyttiggjøre seg det, men vannet løser til dels opp de treaktige delene og gjør fôret lettere fordøyelig. Hakkelsmaskin eller skjærkiste ble benyttet gjennom hele 1800-tallet. Den besto av et trau med en svingbar kniv på enden. Med den ene hånden ble halmene skjøvet frem, den andre løftet og senket kniven⁴⁾. Det var tidkrevende, og hakkelsen ble gjerne kuttet etter behov. Med den økte mekaniseringen kom også mer sinnrike hakkelsmaskiner med flere roterende kniver. De kunne kobles til hestevandringen, og det å skjære hakkels ble en del av den onna treskingen var.

På bildet ser vi en slik mekanisk hakkelsmaskin, produsert av C.M. Olsen – Stenersgade – Chra. Denne måtte mates for hånd, men mer avanserte typer kunne kobles direkte til

treskeverket slik at halmen ble ført på samleband frem til knivene. Hakkelsmaskinen var plassert over en luke på låvegulvet slik at hakkelsen falt ned i et eget rom i underlåven.

Det litt paradoksale i dette er det faktum at bruken av hakkels økte fordi hesteholdet ble større p.g.a. hestevandringen, hesten vandret så og si rundt for å skaffe kraft til å skjære før til seg selv. Resultatet var at da bensinmotor og elektrisitet overtok som kraftkilde, reduserte bonden hesteholdet, og med det avtok behovet for hakkels. Både hestevandringen og hakkelsmaskinen kom dermed i kategori med de etter hvert mange innretninger som ble satt innerst på låven, eller solgt som skrapjern.

Björg Aaby Aarseth

Noter:

1. «Teknifisering og rasjonalisering», s. 216 Norges Historie, b. 12. Oslo 1978.
2. F. Valen-Senstad: «Norske landbruksredskaper 1800–1850-årene», s. 186 ff. Lillehammer 1964.
3. A. Mørch: «Sigdal og Eggedal», b. IV, s. 89 f. Drammen 1964.
4. R. Fladby, S. Imsen, H. Winge: «Norsk historisk leksikon», s. 299. Oslo 1974.

En skapdør og kongelig besøk på Konnerud

I 1749 hadde Konnerud besøk av kong Fredrik V. I den anledning ble det ført opp et lysthus på dammuren på Stordammen. Ruinene av dette lysthuset kunne man ane restene av til rundt 1850.

Bjørn Skaland – nestor blant dagens Konnerudboere med sine drøye 90 år – er i besittelse av en skapdør som er litt av et kulturhistorisk klenodium. Jeg fikk denne skapdøren av min far – og det hevdes at den har stått i det skapet som var i lysthuset på «Tappen» på Stordammen. Jeg kan ikke gå god for at så er tilfelle – men det virker ikke usannsynlig, sier Bjørn Skaland. Vi sitter ute i hagen hans en fin sommerdag og beundrer døren som er blitt preget av alderen – vel 230 år. Hovedmotivet er en mannsperson – tydelig av høyere rang – og helt utenkelig er det nok ikke at det skal forestille den dansk/norske kongen. Selve motivet er laget ved at man har benyttet en rekke forskjellige treslag for å få fram fargevariasjoner. Døren er utvilsomt et mesterverk av et håndverk. Bården i bunn av døren forestiller et bygdemiljø – med hus og kirke – og sentralt i det motivet står en særpreget liten bygning som kan minne om et lysthus.

Som sagt: Bjørn Skaland kan ikke med sikkerhet si om skapdøren stammer fra lysthuset som ble oppført ved det kongelige besøk i 1749 – men utenkelig er det ikke, og det vil bli undersøkt om man kan fastslå dørens historie.

Ole Kr. Mortensen

Denne figuren – en mannsperson av høyere sosial rang tydeligvis – preger midtpartiet av døren.

Foto: Joronn Sagen

Bjørn Skaland med skapdøra som man mener stammer fra lysthuset på dammuren av Stordammen.

Foto: Joronn Sagen

Dette motivet er tydelig et bygdemiljø – med en kirke ytterst til høyre.

LIERSUND

- Skogers vei til Bragernes og Lier

Liersund, også kalt Øvre Sund, var det viktigste overfartssted for folk fra Skoger når de skulle til Bragernes eller Lier. Dramselven har her brudt gjennom moreneryggen som ligger på tvers over dalen. Sundet har hatt organisert fergetrafikk i flere hundre år, og en vesentlig del av transporten over elven fant sted her.

Sundet ga navn til omgivelsene.

Sundet har fått navnet Liersund fordi begge sider – Bragernes og Sundhaugen – i sin tid hørte til Lier. I nyere tid har også navnet Øvre Sund vært i bruk, bl.a. for å skille det fra Nedre Sund ved Sundgaten. Vi finner flere navn i omegnen med tilknytning til sundet, slik som gårdsnavnene Sundland og Opsund (eldre navn på Skogen-gårdene, – Gulsbogen og Rødskog). Strømmen i sundet ga navn til gårder på hver side: Øde-Strøm og Lille-Strøm

(Hamborgstrøm, etter kjøpmann Søren Hamborg) på nordsiden av elven og Øvre Strøm (Lassestrøm, etter Lassen-familien) og Nedre Strøm (Smithestrøm, etter Smith-familien) på sydsiden. Tidligere hadde også Øvre Storgate navnet Sundgaten fra Øvre Sund og oppover. Det tilsvarende navnet på sydsiden var Strømsfjerdingen, navnet på den lille forstaden som hadde vokst opp her. Navn som Sundhaugen (tidligere Liersundtangen) og Sundhauggaten har også naturlig sammenheng med sundestedet.

Almanaveien.

Den gamle almanveien over Kobbervik-kleivene gikk forbi Frydenhaug, Austad, Danvik og Lassestrøm før den bøyde av ned til Smithestrøm og krysset elven ved Liersund. På Lassestrøm kunne man ta veien opp til Konnerudverket, opp Tygebakken og Gamlebakkene. Denne veitrasèen ble trolig gjort kjørbare omkring 1730, da driften av Konnerudverket var tatt opp igjen. Veien var i bruk frem til en større veiomlegging i 1883–85¹⁾.

Før Konnerud og Strømsgodset fikk egne kirker, gikk man til kirke i Frogner i Lier (inntil 1620) og senere til Bragernes. Sundstedet var derfor flittig brukt av folk fra Skoger.

Helt siden middelalderen har fergetrafikken ved Liersund vært organisert med sundmenn i «fast» stilling. Det er kjent at befalingsmannen på Akershus oppnevnte sundmann her allerede på 1500-tallet²⁾. For å dekke utgiftene måtte gårdene i distriktet betale sund-

Øvre Sund – stedet som har hatt problemer i 60 år. Foto: Jo Sellæg

toll i form av et «triungkvarter» havre (1790)³⁾ fra hver fullgård og forholdsvis mindre fra mindre gårder.

Sundmennene ble lønnet med ett pund smør og ett pund mel (1558) og skulle for dette sette de reisende i offentlig ærend over elven uten ytterligere vederlag²⁾.

En forstad vokser frem.

Rundt fergestedet på sydsiden av elven vokste det opp en klynge hus. I 1636 lå hele 18 hus ved sundet, mens områdene på Grønland forble ubebygde frem til 1830-årene⁴⁾. Kongsberg Sølvverk skal ha hatt et provianthus ved sundet⁵⁾, og i 1784 sto skolehuset i «pølsesvingen» ferdig til bruk. Petronelle Smith på Smithestrøm, som eide grunnen ved sundstedet, hadde noen år tidligere sjenket penger til oppføringen av skolen.

Det første forsøk på å bygge bro over sundet ble gjort i 1716, da militæret anla flytebro. Denne besto bare i kort tid, trolig fordi strømmen i elven kan være meget sterk på dette stedet. Da Peder Anker på Bogstad ble generalvei-

intendant omkring 1790 fremmet han planer om en ny bro over Liersund «..... da det alltid bliver ubekvent for de Rejsende og vanærende for Landet at Oversætning skal finde Sted der muligheder gives til Bro»⁶⁾. Dette forslaget ble ikke realisert, men i 1812 gikk Anker sammen med Peder von Cappelen om å bygge den første bybro omtrent der bybroen ligger i dag.

Da Drammensbroen sto ferdig, mistet sundstedet mye av sin betydning, men det ble fortsatt brukt frem til vår tid. Den siste sundmannen som holdt forbindelsen åpen og satte reisende over elven for betaling var Walentin. Han la inn sine årer (les: påhengsmotor) i 1955.

Siden 1920 har det vært arbeidet med nye planer for en bro over sundet, og det vil trolig ikke gå mange år før Øvre Sund-broen er en realitet.

Jo Sellæg

Noter:

1. Drammen Byleksikon (Arnt Ruud), s. 83
2. Norske regnskaper og jordbøker fra det 16de århundre (Huitfeldt-Kaas), IV, s. 283.
3. Drammen formannskaps arkiv, pakke 1789–91
4. Drammen Byleksikon, s. 64
5. Skogerboka (Anton B. Rustad), s. 81
6. Generalplanen for Drammen 1966–1990, s. 31

Sundmannens hus i Pølsesvingen – fotografert av Henning Alsvik.

August Nilsen startet sin orgelfabrikk i Drammen i 1875

«Bondegutten fra Skoger som grunnla Norges største orgelbyggeri»

På Vår Frelsers Gravlund i Oslo, ikke langt fra Henrik Wergelands pompøse gravmonument, står en enkel granitobelisk med et innfelt portrettrelief. Det viser ansiktet til en ung mann med regelmessige, forfinede trekk og med datidens halvlange hårmote, som forøvrig ville vært like moteriktig anno 1980.

Det er portrettet av August Nilsen, bondegutten fra Skoger som ble vårt lands betydeligste orgelbygger og grunnleggeren av den nåværende «J.H. Jørgensens Orgelfabrikk» i Oslo.

På obeliskens er innhugget følgende:

Orgelfabrikant

AUGUST NILSEN

født 25. September 1842

død 2. Juni 1885

videre hans hustru:

PETRA MARIE NILSEN

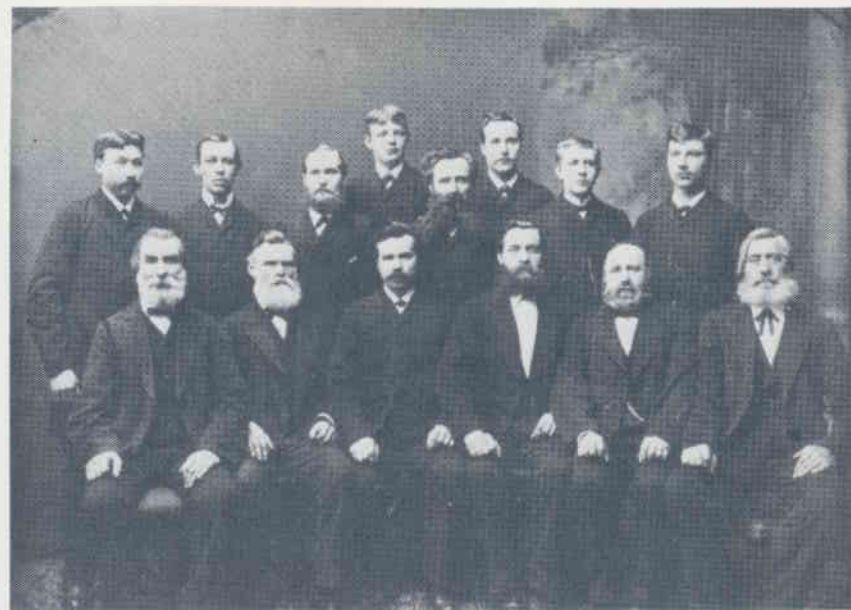
født ØHREN

født 1839 – død 1894

August Nilsen var av gammel Skogerslekt. Hans mor, Antonette Olsdatter Aaserud, født 1807, var datter av Ole Augustinussen Aaserud og hans første hustru Berthe Larsdatter som døde allerede 1809. Ole Augustinussen giftet seg igjen med Randi Helene Hansdatter Jordbrek. De fikk sønnene Augustinus som senere kalte seg Kopperud, Hans som tok navnet Andorsrud etter gården som han drev, og Martin Olsen som overtok gården Vestre Aaserud.

Antonette Olsdatter var således halv-søster til Augustinus Kopperud, Skoger Sparebanks grunnlegger. Hun ble i 1830 gift med Søren Jacobsen Holt og fikk med ham 3 barn.

I 1842 kan det se ut som det er kommet til en ekteskapelig konflikt mellom dem, for i det året er hun kommet i forbindelse med Nils Nilsen «Gaarden», Eikholt, som kort før var blitt enkemann. Resultatet av denne

Vi ser August Nilsen nr. 3 fra venstre i første rekke. De to yngste i bakerste rekke er Jens Henrik Jørgensen til venstre og Nils Reinhardt Olsen til høyre, de to som på det tidspunkt var lærlinger, men som senere skulle komme til å overta driften av orgelbyggeriet. Jens Henrik var sønn av los Jørgen Jørgensen og hustru Jeanette født Øhrn i Svelvik. Nils Reinhardt Olsen var sønn av gårdbruker Ole Nilssen fra Sigdal. (En søste av ham, Marianne var mor til fru Louise Pettersvold, Lønnerud på Konnerud). Disse to overtok virksomheten i 1893 under firmanavnet: «Aug. Nilsens Eftflg. Olsen & Jørgensen».

forbindelse ble at Antonette skulle ha barn.

Nils Nilsen «Gaarden» var på den tid et av de store navn i Skoger. Han drev adskillig industriell virksomhet og var i perioden 1841–42 bygdas ordfører. Hans sosiale posisjon i bygda tilsa ham derfor å behandle «tilfellet» Antonette med størst mulig diskresjon. Slike «tilfeller» måtte jo, særlig på den tiden, få uheldige konsekvenser for hans omdømme som en av bygdas mest betrodde menn.

Antonette ble derfor, da tiden for fødselen nærmet seg, innlagt på Rikshospitalets Fødselsstiftelse i Akersgaten i Christiania hvor hun den 25. septemb-

er 1842 nedkom med en gutt. Gutten fikk navnet August, et navn som gikk igjen i Aaserudslekten.

Det var sikkert vanskelig for Antonette å komme hjem til et gjennomsiktig lite bygdesamfunn i hennes situasjon.

Av forskjellig kildemateriell, bl.a. en skiftesamling etter hennes tidligere ektemann, Søren Jacobsen Holt som var død i 1847, fremgår det at hun da bodde på Nordre Nedberg i Eiker, et lite bruk som ennå, i 1980 eksisterer som bolighus i nærheten av nåværende Steinberg jernbanestasjon.

Nils Nilsen som egentlig var fra Viken i Eiker og hadde flere eiendommer, ikke bare i Skoger, har antagelig vært

medeier av dette lille bruket som den gang lå nokså ensomt og i tilstrekkelig avstand fra Antonettes tidligere bopel. Der på Nordre Nedberg har han så sørget for bolig for henne og hennes barn.

Nils Nils sees å ha giftet seg igjen i 1844 med Elise Johanne Andersdatter fra Nikkelsrud i Eiker.

Dette ved siden av tanken på sin ekteskapelige misère og øvrige tragiske livsskjebne er blitt en for stor påkjenning for henne. Utpå sommeren 1851 er Antonettes helsetilstand blitt så slett at lensmannen i Eiker har måttet ta henne i forvaring på Klommestens humannsgård. Dette var den tidens lite humane form for psykisk helsevern.

Utdrag av Kirkeboken og Dødsfaldsprotokollen for Eker forteller at «Enken Anthonette Olsdatter Nedberg, oppholdssted på Klommesten druknet i Dramselven, gienfunnen i Drammen og begravet der» (14/8 1851 på Strømsø).

August Nilsen som da var ikke fullt ni år gammel er derefter kommet i huset hos sin morfar, Ole Augustinussen som da også eide Andorsrud.

I daværende sogneprest Hans Nielsens protokoll for utligning av fattigskatten ca. 1856–57 er August plassert i rubrikken «tjenestedreng» på Andorsrud, senere har presten også tilføyet «nu i Solumstuen». Dette kan bety at han etter konfirmasjonen har villet søke ut av familiens skjød og kanskje fått tjeneste på den kanten av bygda.

Den 4. oktober 1857 ble han konfirmert, selvsagt i Skoger gamle kirke og sogneprest Hans Nielsen har gitt ham denne karakteristikk i sin kirkebok for «confirmerede» i rubrikken for «Christendomskundskab, Flid m.m.:

«God Kundskab og sædeligt Forhold, meget afholdt og føielig». Vi må gå ut fra at den unge August Nilsen, for hvem orgelet skulle komme til å bety så meget, også har funnet glede i å lytte til

tonene fra orgelet i gamlekirken. Organisten Otter Nicolaisen som også var hans lærer i skolen har kanskje gitt ham de første «informationer» i tonenes verden, og vel også tillatt ham å titte litt på orgellets indre hemmeligheter. Både Nicolaisen og sogneprest Nielsen har nok tidlig observert guttens interesse for instrumentenes dronning. Nielsen som var særlig opptatt av skolen og ungdommens opplæring, har sannsynligvis fått kontakt med orgelbygger Paul Christian Brantzeg som i 1854 hadde levert orgelet til den nye Tangen kirke og anbefalt ham den unge August som en interessert elev. Utover i de følgende 1860-årene finner vi nemlig August Nilsen som lærling på Brantzogs orgelbyggerverksted i Akersgaten 61 i Christiania, ved et skjebnens lune rett over gaten for hvor han var født.

Brantzeg var en av landets mest kjente orgelbyggere på den tiden.

Efter utstått læretid hos Brantzeg får han et offentlig stipendium som han benytter til et studieopphold i Tyskland, bl.a. hos orgelbygger Sondreck i Köln. Etter 5 års utlendighet kommer han hjem til Drammen hvor han i 1875 etablerer seg med sitt eget orgelbyggeri og allerede fra starten med en arbeidsstokk på hele 12 mann. Her fra sitt verksted i Drammen leverer han sitt opus nr. 1, et orgel til Brandval kirke i Solør på 8 stemmer, 1 manual og pedal.

Det kan synes dristig at en nyutklekket orgelbygger, før han kan vise til håndfaste referanser, tør legge i vei med så stor arbeidsstokk. Slikt skulle det kapital til. En del av forklaringen finner vi sikkert i et senere framsatt tilbud om nytt orgel til Oslo Hospitals kirke hvor navnet «August Nilsen» er supplert med tilføyelsen «tidligere Nilsen & Lehne». Hvem Lehne var har det ikke lyktes forfatteren å finne ut, men August Nilsen har sikkert ikke ellers vært helt uten gode forbindelser. Vi kan bare

erindre at Augustinus Kopperud som var Skoger Sparebanks stifter og mangeårige leder, var hans kjødelige onkel, og vel ikke helt likegyldig overfor sin søstersønns utvikling.

Efter et knapt års virke i Drammen flyttet August Nilsen sitt verksted til Christiania hvor han i de 2–3 følgende år holdt til i en bakgård i Torvgaten. I 1879 får han overta «Eugeniastiftelsens» gamle gård i Akersveien 2, ved St. Olavs kirke. Fra det tidspunkt har han også overtatt tilsyn og vedlikehold av byens samtlige kirkeorgler. Mannskapsstyrken var da øket til 18 mann. Fra da av benevner han sitt verksted som «Fabrik for Orgeler og Harmoniums».

Her i «Eugeniastiftelsen» hadde han også sin bolig sammen med sin hustru, Petra Marie født Øhrn fra Svelvik.

Da August Nilsen kom hjem fra sitt Tysklandsopphold, hadde han med seg «siste nytt» på orgelteknikkens område, det såkalte «kegleladesystem» som han siden anvendte i alle sine orgler.

August Nilsen var usedvanlig arbeidssom og stilte strenge krav til den håndverksmessige utførelse av hver enkelt av de tusentalls deler som et orgel består av. Derfor betegnes hans orgler med rette som «bunnsolide» den dag i dag. Det er bare ytre påvirkning som uheldige klimaforhold, særlig tørkeskader, eller de skiftende moter som

oftest fører til utskiftninger. De mange August Nilsen-orgler som fremdeles finnes over hele landet, vil fortsatt kunne spille i generasjoner ennå.

I løpet av de ti årene han selv drev sitt orgelbyggeri, inntil hans altfor tidlige død, i 1885, kunne han se tilbake på henimot et halvt hundre orgler levert til kirker over hele landet. Det var tildels store orgler efter norske forhold. Hans største orgel opplevde han ikke selv å fullføre. Det var orgelet til Vår Frelsers Kirke i Christiania (nå Oslo Domkirke) på 53 stemmer, 3 manualer og pedal. Det var under arbeidet med dette at han ble syk og døde natten til den 2. juni 1885. Det fortelles at hans hustru dagen før, bokstavelig talt måtte rive ham løs fra arbeidet i kirken og få ham hjem, fullstendig overarbeidet som han var.

Da det skulle anskaffes orgel til den nye Skoger kirke i 1885, var det nokså naturlig at man henvendte seg til August Nilsen. Det var jo hans hjembygds kirke. Det fortelles at da han syntes at det orgel som kirkekommissjonen hadde bestilt var for lite, ga han spontant og gratis en ekstra stemme slik at orgelet da det var ferdig inneholdt 7 stemmer på et manual og pedal. Dette orgelet opplevde han heller ikke å høre ferdig da Skoger kirke som kjent ble innviet 9. desember 1885, mens Nilsen var død i juni samme år.

Og da Ludvig Mathias Lindeman sammen med sin sønn, Peter skulle starte sin «Organistskole» i 1883 (det senere Musikkonservatoriet), stilte August Nilsen et rom i sitt orgelbyggeri til disposisjon for foretaket, helt gratis.

I denne forbindelse bør nevnes at da organistskolen senere, etter at Nilsen var død, var flyttet ned til større lokaler hos brødrene Hals i Stortingsgaten, skjenket enkefru Petra Nilsen, til minne om sin mann, et øvelsesorgel (pipe-orgel) på 8 stemmer, 2 manualer og pedal til Organistskolen. Dette fulgte Musikkonservatoriet helt til 1931 da det ble avløst av et større. Det ble deretter solgt til Hemsedal kirke hvor det fremdeles er i bruk.

Da August Nilsen døde i 1885 hadde han øyensynlig gjort forberedelser til markering av 10-års jubileet. I den anledning har han fått hele sin trauste arbeidsstokk til å iføre seg søndagsklærne og møte opp hos fotografen.

Eldre Konnerudfolk kan ennå huske Nils Reinhardt Olsen når han kom for å se til og stemme det orgel som han selv hadde levert til Konnerud kirke. Det var et lite orgel på 4 stemmer og anhangspedal bygget i 1892. Strømsgodset kirke fikk også, fem år senere, i 1897 et 5 stemmers orgel med en anhangspedal fra samme verksted.

Verkstedets opus nr. 100, et orgel på 11 stemmer, 2 manualer og pedal, ble levert til Sande kirke i 1894.

Ved århundreskiftet kunne virksomheten flytte inn i sin egen gård i Bogstadveien 28 hvor alle 5 etasjer og kjeller var spesielt innredet for orgelfabrikasjon.

Den virksomheten som August Nilsen begynte i Drammen i 1875 var nå vokst til den bokstavelig talt toneangivende innenfor orgelbygging i

August Nilsen – bondegutten fra Skoger som ble orgelbygger.

Norge. Fra Nordkapp til Lindesnes var kirker forsynt med orgler fra August Nilsen og hans efterfølgere.

Omkring 1915, da Nils Reinhardt Olsen trakk seg tilbake av helbredens hensyn, var antallet leverte orgler kommet opp i ca. 650.

Fra det tidspunkt fortsatte Jens Henrik Jørgensen ledelsen av virksomheten alene under det navn som firmatet bærer den dag i dag: «J.H. Jørgensen Orgelfabrikk A.s Etablert 1876».

Senere ble firmatet overtatt av hans sønn, Hilmar Jørgensen og drives idag, 1980, av dets tidligere verkmester, Arne Nielsen fra Århus i Danmark.

Henry Mathiesen

Graut-Edvart - en virkelig kraftkar

Grinnastua stod ved veien til Mehlen i Skoger. Nå er den borte og ingenting er igjen som kan minne om den, eller de, som bodde her. Eldre folk kan nok huske den vesle grå stua som lå på fjellet, litt nedenfor veien, like før en kom til grinna.

Her bodde i mange år Edvart, en enslig arbeidskar som for det meste arbeidet rundt om på gårdene i bygda. Mest som dagarbeider og onnehjelp i travle tider.

En kan vel si at han var litt av en serling. Åndsevne lå vel ikke på så høyt nivå, men krefter hadde han som få.

At han ble kalt Graut-Edvart hadde en spesiell grunn. En gang ble han sendt til nabogården med barselgrøt i et spann. Kona der hadde fått en liten. Men Edvart kunne ikke dy seg for å smake på grøten og det endte med at spannet ble tømt. Så var det ikke annet å gjøre enn å gå tilbake og levere spannet, samtidig som han hilste pent fra henne som skulle hatt grøten og takket for god grøt.

Edvart var svært til arbeidskar, men noe ustabil, så mat ble det nok av og til i minste laget med. Sterk var han. Det kan fortelles flere historier om det.

En gang skal han ha løftet en hest. Det var etter et veddemål at Edvart krabbet inn under hesten og løftet den opp fra bakken. En annen gang var han med og tresket hvete hos Thorstein Fretheim på Gulliksrud. Her hadde han jobben med å bære kornsekker fra låvebrua over gårdsplassen og til stabburet. For moro skyld passet Fretheim på å sette seg skrevet over kornsekken i det Edvart tok den på ryggen. Vel fremme på stabburs-trappa hoppet Fretheim av og spurte Edvart om han syntes at sekken var tung. «Å, ja, han var da det også», svarte Edvart. Da hadde han gått med nærmere 200 kg på ryggen.

Edvart hadde nok også hatt sine glade stunder. Han kunne fortelle om livlig markedsfeiring på dansesaler i byen. Selv spilte han torader trekkspill – ja, selv en gammel blokkfløyte var brukbar til en feiende «Hamburger».

Vanninga - slik den var før i ti'a

Vanninga – et minne fra hestedoningsen tid. Konnerudbakkene var harde for hesten på vei hjem fra byturen. På varme sommerdager bød nok vanninga på en kjærkommen stans for de fribente som ofte hadde tunge lass. Vanninga ved det nederste steinbruddet i Konnerudbakkene var intakt helt opp i våre dager. Nå drev man jo forresten med posttransport og snøbrøyting med hest på Konnerud helt opp mot 1950-tallet, så for den saks skyld var vanninga nødvendig. Men for tørste sykkelryttere var det også en kjærkommen anledning til stans. Dette bildet er tatt for rundt 70 år siden i Konnerudbakkene. Nå har forøvrig vanninga kommet på plass igjen etter initiativ fra tidligere ordfører Erik Dalheim. Den er et kulturminne om hestekrefter på fire bein, på vei til Konnerud.

Skogers største gårder i 1888

SKOGER HERREDS

10 største eiendommer på grunnlag av skyld den 30. juni 1888:

1. Solum Store	39 mark 88 øre
2. Eik	36 mark 25 øre
3. Nordby	26 mark 82 øre
4. Haneval østre	26 mark 38 øre
5. Borge vestre	21 mark 29 øre
6. Skogen søndre	18 mark 23 øre
7. Lille-Moen	17 mark 80 øre
8. Gulliksrud nedre	16 mark 23 øre
9. Store-Moen	15 mark 91 øre
10. Skälpe	15 mark 21 øre

Styret i Skoger historielag består i 1980 av Markus Johnsrud, formann – Henry Mathiesen, nestformann – Olaf Rustand, sekretær – Jan Ekeberg, kasserer og Nora Unnelsrød, styremedlem. Elis Olsen møter i styremøtene som observatør fra avdelingen på Åskollen/Tangen.